

Karjalan nimestä

Karjalan nimen tekivät jo varhain tunnetuksi Pohjois- ja Keski-Euroopassa skandinaaviset saagat, novgorodilaiset kronikat ja hansalaiset kauppasopimukset. Eikä vienyt pitkää aikaa, kun se paavien pannakirjeiden välityksellä levisi roomalais-katolisen kirkon valtapiiriin. Myöhemmin siitä tuli onomastisen tutkimuksen kiehtova ongelma, ja osaksi siitä syystä Karjala ja karjalaiset saivat paikkansa myös eurooppalaisessa etnografisessa tutkimuksessa.

I.

Karjalan ja karjalaisten nimi esiintyy ensi kerran skandinaavisissa saagoissa, jotka tietenkin ovat peräisin myöhemmältä ajalta kuin niissä kerrotut tapahtumat. Nimen varhaisin maininta on 600-luvun loppupuolella eläneen kuningas Ivar Vidfamnen tarinassa: Kong Ivar var da meget gammel. Og da han kom Flaaden øster i *Karjalabotn*¹; ok er [Ívar konúngr] hann kom liðinu austr í *Karjálabotna*², Ívarr konúngr var þa gamall mjök; ok er hann kom liðinu austr í *Karjálabotn*.³ Eräiden muidenkin kuninkaiden ja jaarlien retkien yhteydessä on mainittu Karjala: Grimr heitir maðr, er ræðr fyrir austr í *Kirjálabotnum*; Sviða hinn sókndjarfa sendu þeir austr í *Kirjálabotna*; þeir höfðu drepit Sviða hinn sokndjarfa, ok lagt undir sig *Kirjálabotna* ok mikit af Rússalandi⁴; Var hann komenn [Svæinn jarl] austr í *Kærjálánd*, fór þar upp í Garðaríki⁵, lagði undir sik Finnland ok *Kirjale*, Eystland ok Cúrland, ok hann [Eirík Uppsalakonung] lagði undir sik Finnland ok *Kirjálaland*, Eistland ok Kúrland, ok svá víða um Austrlönd; oc lagdi undir sic Finnland oc *Kyriale* (*Kyrialand*), Eystland oc Curland; Finnland ok *Kirialaland* suo Eis(t)land ok Kurland (Torgny laamannin puheesta Erik Emundinpojan retkestä)⁶, mikill herr af *Kirjálalandi* ~ *Kirjaland*⁷, oc austan (= austr.) *Kirialar*, þeir er skattgillder voro vnder Holmgarþa

¹ C. C. RAFN Nordiske Fortids Sagaer I 343 (Kjøbenhavn 1829).

² RAFN Fornaldar Sögur Nordrlanda I 371 (Kaupmannahöfn 1829).

³ Antiquités russes I 73 (Copenhague 1850).

⁴ RAFN Fornaldar Sögur Nordrlanda III 540, 541, 555, 556.

⁵ Antiquités russes I 473.

⁶ Antiquités russes I 316, 440. — Heimskringla elr Noregs Konunga-Sögar af Snorre Sturlusyni = Snorre Sturlesons Norske Kongers Historie II 104 (Havniae 1777). — Flatleyjarbok. En samling af Norske Konge-sagaer II 83 (Christiania 1862). — B. NERMAN Torgny lagman (Ark.f.nord.filol. XXXII).

⁷ RAFN Fornaldar Sögur Nordrlanda II 294.

Konung - - sva at hvarigir skylldo heria a adra *Kirialer* ne Finnar⁸, *Kirjalar*, *Kirjälaland*, *Kirjåla*⁹, *Ke(re)lear* ok Kueinir, *Austrkirjalar*, *Kirialar*, *Karela* 1200-luvun lopulta¹⁰, *Kereliar* ok Kvénir 1271, *Kareliar* 1279¹¹ ym.

Karjalan nimi on tunnettu myös vanhoissa skandinaavisissa kronikoissa. Niinpä Tanskan kuninkaan Lothene Knutin, Erik Barnin pojan, kerrotaan 800-luvun lopulla alistaneen valtaansa »karjalaisten maan» (totam Pruciam, Semigalliam & terram Carelorum, aliasqve qvam plures terras subjugaverunt sibi).¹² Eräeseen vanhaan kronikkaan sisältyvät nimet Kurland, ok *Kiriala* land¹³, ja virheellisesti »1293 expeditio Byrgeri Regis facta est in *Kareliam* & *Kareli* fidem susceperunt, edicatum est castrum Wyborch in *Karelya*»¹⁴ ym.

Vanhimmat venäläiset maininnat Karjalasta ja karjalaisista sisältyvät novgorodilaisiin kronikoihin, etenkin I Novgorodin kronikkaan¹⁵: hodiša *Korëla* na Jeñ 1143, hodiša Novgorod'tsi s *Koreloju* na Jeñ 1191, n teh *Korëla* 1228, s Novgorodtsi i s Ladožany i s *Koreloju* i s Ižerjany 1241, vsja volost *Korela* 1270, na *Korelu* 1291, *Korela* 1316, pro *Kobylytskiju Korily* 1338¹⁶ ym. Eerikin kronikan kuvauksessa ruotsalaisten sotaretkestä Karjalaan ja Viipurin linnan perustamisesta on mainittu myös karjalaiset, esim. aff *Karelom* - - the foro haffuit oc vp i Mälen (Mälaren), thet gledde *Karela* ok Rytza land 1187¹⁷ ym. Pähkinäsaaren rauhankirjassa 1323 on maininta: tria gislalagh, *Carelsk* gislalagh.¹⁸

Aikaisimmat latinankieliset Karjalan nimitykset esiintyvät paavien kirjeissä: in terris videlicet Watlande, Nouve, Ingriac et *Carelae* 1241, cum pagani Wathlandiae, Ingriac et *Careliae* 1255, qui *Cariali* wlgariter appellatur n. 1256, *Kareliensis* episcopus 1268, cum *Carelis* et Engeris n. 1270, paganorum *Carelie* 1275, fratrem Johannem *Karelum* n. 1275, ad *Kareles* 1285, in terra *Karelie* 1316, in Christo omnibus *Careliam* inhabitantibus 1329, in *Karelia* 1348, que *Kareli* et Jngri nuncupantur, *Karelos* et Jngros ad dictorum *Karelorum* et Ingrorum 1351¹⁹, ja kuningas Birgerin kirjeessä (1295), jossa hän myönsi Itämeren kaupungeille vapaan kaupankäynnin Novgorodiin, mainitaan paganos, dictos *Karelos*.²⁰ Vanhimmat saksankieliset Kar-

⁸ Noregs Konunga Sögor V 299 (Havniae 1818).

⁹ SIGURÐUR NORDAL *Égils saga Skalla-Grimssonar* 35, 36, 37, 41 (Copenhagen 1933). — Ks. myös HJALMAR ALVING *Isländska Sagor* 29, 30 (Stockholm 1938).

¹⁰ *Flateyjarbok* III 538, 181, 182, 540, 547.

¹¹ Islantilaisten lähteiden mukaan FMU I 55, 62.

¹² *Regum & Gentia Danorum Historia a Dano usque ad Annum 1288. Dicta vulgo Chronicon Erii Regis* (JACOBUS LANGEBECK *Scriptores rerum Danicarum medii aevi* I 158. Hafniae 1772). — Onko nimellä mahdollisesti tarkoitettu Kuurinmaata?

¹³ *Fragmentum vetus Islandicum Historico-Geographicum de rebus Dano-Norvegia* (LANGEBECK mt. II 36).

¹⁴ *Annales Fratrum Minorum Wisbyenses ab Anno 67 ad An. 1525* (LANGEBECK mt. I 256).

¹⁵ M. AKIANDER *Utdrag ur Ryska annaler* (Suomi 1848).

¹⁶ FMU I 10, 16, 26, 35, 54, 75, 108, 175.

¹⁷ FMU I 15.

¹⁸ Mk. 122.

¹⁹ FMU I 34, 44, 46, 53, 54, 56, 57, 66, 108, 235, 236, 239. — Mk. 31, 83.

²⁰ *Liv-, Est-und Curländisches Urkundenbuch* I I s. 700.

jalan nimet liittyvät yleensä hansalaisten, gotlantilaisten ja novgorodilaisten väliin rauhan- ja kauppasopimuksiin, esim. *Crelen* 1269.²¹

Karjalan nimen iästä kertoo myös sen esiintyminen suomalaisessa kansanrunoudessa sekä venäläisissä bylinoissa (tav. *Korëly*).²²

2.

Kirjallisuudessa Karjalan nimi on myös varhaisimpia ja tunnetuimpia.²³ Kansatieteilijä KASPAR ZEUSS²⁴ on yhdistänyt karjalaisiin englantilaisen Gervasius Tilberiensiksen kronikan²⁵ — todennäköisesti 1300—1400-luvun vaihteessa kirjoitetussa — täydennyksessä *Emendationes et supplementa otiorum imperialium Gervasii Tilberiensis, Tomo primo editorum ex MSStis* (= käsikirjoituksesta) olevan maininnan »inter Graeciam & Russiam sunt Gethae, Planeti & *Coralli*, paganorum gens ferocissima, carnibus crudis utens pro cibis», joiden lähistössä on lueteltu mm. Polonia ja Livonia.²⁶ — Mahdollisesti ovat kysymyksessä kuitenkin kuurilaiset.

Samanaikainen maininta karjalaisista sisältyy Tapani Pyhän, syrjäänien apostolin (n. 1340—96), käsinkirjoitettuun elämäkertaan (*Loþ, Korëla*).²⁷ 1500-luvun kirjailijoista puolalainen MATTHIAS A MICHOVIA teoksessaan *Descriptio Sarmatiarum* (1517) luettelee Moskovan herruuteen kuuluvien alueiden joukossa myös *Corelan*.²⁸ Maakunnan ja maakuntalaisten ensimmäinen suomenkielinen nimitys on MIKAEL AGRICOLAN Uuden testamentin (1548) alkupuheessa: *Carialan mahä* (= Karjalan maahan) ja *Carialaiset*, ja v. 1622 ilmestyneessä Viipurin piispan OLAVI ELIMAEUKSEN evankeliumi- ja epistolakirjassa on maininta: *Carjalaisillen*.²⁹ Myöhemmin monet tutkijat ovat esitelleet Karjalan nimen jopa skandinaavisine ja novgorodilaisine variantteineen. Heistä mainittakoon H. G. PORTHAN³⁰, KASPAR ZEUSS³¹, M. A. CASTREN³², VILHELM THOMSEN³³, KAARLE KROHN³⁴, FRITZ MEZGER³⁵, ZSIRAI MIK-LÓS³⁶ ym.

»Karjalankielisessä» kirjallisuudessa Karjalan nimi on tietääkseni ensi kerran

²¹ Ed. teos I I s. 518. — *Urkundenbuch der Stadt Lübeck* I 299 (1843).

²² V. J. JEVSEJEV Runy 'Kalevaly' i russko-karelskije folkornyje svjazi (Izvestija Karelo-finskoi nautšno-issledovatel'skoi bazy Akademii nauk SSSR, 1948, n:o 3 s. 83 ym.).

²³ Vrt. esim. Donnerin ja Erämetsän luetteleja.

²⁴ *Die Deutschen und die Nachbarstämme* 689 (München 1837).

²⁵ *De imperio Romano et Gottorum, Lombardorum, Brittonum, Francorum, Anglorumque regnis commentatio* (1200-luvun vaihteessa). Ed.a. Joach. Madero (Helmestadii 1673).

²⁶ G. W. LEIBNIZ *Scriptores rerum Brunsvicensium* I 2 s. 765 (Hannover 1710).

²⁷ Vrt. A. J. SJÖGREN *Gesammelte Schriften* I 431 (St. Petersburg 1861).

²⁸ SJÖGREN *mt.* I 390.

²⁹ MIKAEL AGRICOLAN teokset II 18 (1913). — OLAUS ELIMAEUS *Evangeliumit ja Epistolat* (Stockholmis 1622).

³⁰ *Opera Selecta* I 40 (Helsinki 1859).

³¹ *Die Deutschen und die Nachbarstämme* 689.

³² *Anteckningar om Sawolotschesskaja Tschud* (Suomi 1844 s. 16).

³³ *Samlede Afhandlingler* II 61 (København 1920).

³⁴ *Soome-Eesti vanast rahvalaulust* (Eesti Kirjandus XVIII 26, 37 (Tartu 1924)).

³⁵ *Altgermanische Zeugnisse zu ost-und nordeuropäischen Völker-und Ländernamen. Ungarische Jahrbücher* II 226 (Berlin und Leipzig 1922).

³⁶ *Finnugor rokonságunk* 412 (Budapest 1937).

Matteuksen evankeliumin käännöksessä (v. 1820): *каръяланъ кielьлмя* (*Karjalan kielellä*).³⁷

Sanakirjantekijöistämme Karjalan ja karjalaisten nimen mainitsevat GANANDER (hänellä myös: *Karjan-maa* l. *Karjalanmaa*, *karjalatar*), RENVAL, LÖNNROT ja TOIVONEN. Karjalan kielen sanakirjan (oikovedoksen) mukaan *karjala* 'karjalan kieli', esim. *paissa karjalakši* (Uhtua), *karjalan kieli* on *livvin kieli* (Säämäjärvi), *kariela* ~ *karjala*, esim. *mie mahan paissa karjalakši* (Tver), *karjalaie kieli*, esim. *hiän pagizoo karjalazien luaduh* (Tihvinä); *karjalaie* (Rukajärvi), *karjalaie* (Suojjärvi), *karjalaini* (Uhtua, Tunkua), *karielaie* ~ *karjalaie*, esim. *mie olen karjalaie, en horma* = venäläinen (Tver), ym. Nimi sisältyy myös MAX VASMERIN venäjän kielen etymologiseen sanakirjaan³⁸ ja J. KUJOLAN Lyydiläismurteiden sanakirjaan: *Kardän*, *kardälaine*, pl.-*žed* (*k-žed pohjaine porarvi, rebola, himola, kui se on lappi libo lapin tšura*, karjalaisia ovat pohjoiset Porajärvi, Repola, Himola, koska ne ovat Lappia l. Lapin puolta). Lapin kielessä on kehittynyt Karjalan ja karjalaisten nimestä monia äänteellisesti toisistaan jonkin verran poikkeavia variantteja (vrt. PORTHAN³⁹, LÖNNROT⁴⁰, K. B. WIKLUND⁴¹, J. K. QVIGSTAD⁴², T. I. ITKONEN⁴³, TOIVONEN ym.). Sitä paitsi *karjalainen* on siirtynyt — merkityksenmuutoksen tietä — tarkoittamaan mm. vierasta tšuudia, venäläistä, vieläpä kuolanlapissa *kärjeläš* karkuria, tavallisesti Venäjältä tullutta ja *kär'jil* on paikka Venäjällä, jonne karkurit viedään (ITKONEN). VASMER mainitsee — Mikkolaa viitaten —, että valkovenäjässä *karélyi* on merkityksessä 'julma, likainen, iljetävä', vieläpä 'metsärosvo'.⁴⁴

Sen sijaan Karjalan nimeä ei ole mainittu viron⁴⁵, liivin⁴⁶ sanakirjoissa eikä sitä ole tunnettu vepsässäkään.⁴⁷ Vain vatjalaiset ovat käyttäneet naapureistaan inkerikoista nimityksiä *karjalaizęd*, *karjalä tšeli*,⁴⁸ ja inkeroisten alueelta on merkitty muistiin sellaisia sanontoja kuin *karjalan kęlęl läkkämmä*, *hā läcäjä karjalä* ja paikannimenä mm. *sūri someroi* l. *karjalan someroi* (Soikkola).⁴⁹

³⁷ Ks. SJÖGREN mt. I 49.

³⁸ Russisches etymologisches Wörterbuch I 624 (Heidelberg 1953).

³⁹ Opera Selecta I 61.

⁴⁰ Ueber den Enare-lappischen Dialekt. Acta Societatis Scientiarum Fennicae IV 233 (1856).

⁴¹ Zur geschichte des urlappischen *ä* und *ü* in unbetonter silbe (FUF I 83).

⁴² Beiträge zur Vergleichung des verwandten Wortvorrathes. Acta Societatis Scientiarum Fennicae XII 180 (1883).

⁴³ Karjalaiset ja Kuolan-Lappi. Kalevalaseuran vuosikirja 22 s. 40—45 (1942) ja Suomen lappalaiset I 128, 129, 501 (1948). — Lapin *garjel* ym. asuista ks. E. A. TUNKELO Karjala ja karjalaiset -sanain muunkieliset vastineet (Societatis Scientiarum Fennica XXIX B n:o 7 s. 8).

⁴⁴ J. J. MIKKOLA Alte Spuren der karelier (FUF 2 s. 72). — VASMER mt. I 531.

⁴⁵ A. W. HUPEL Ehstnische Sprachlehre (Mitau 1818). — F. WIEDEMANN Estnisch-deutsches Wörterbuch (St. Petersburg 1869).

⁴⁶ L. KETTUNEN Livisches Wörterbuch (Helsinki 1938).

⁴⁷ Maist. R. PELTOLAN yst. ilmoitus.

⁴⁸ Esim. P. ARISTE Isuri keelest (Emakeele seltsi aastaraamat II 32 (Tallinn 1956). — R. NIRVI Die Stellung der ingrischen Dialekte. Sitzungsberichte der Finnischen Akademie der Wissenschaften 1960 s. 135 ja siinä mainittu kirjallisuus.

⁴⁹ Inkerin sana- ja nimikokoelmat (SS).

3.

Oman ongelmansa muodostavat *Karjala*-nimen vierasperäisten vastineiden äänneasut: ruots. *Karelen, karelare*, lat. *Carelia*, alasaks. *Carelen, Crelen*, ven. *Korëla (Корьла)*, skand. saagojen *Kyrjälaland, Kirjälaland, kyrjälir, kirjälir, kereler* ym.⁵⁰

Laajahkon historiallisen lähdeaineiston valossa ovat kysymystä käsitelleet eritoten JALMARI JAAKKOLA⁵¹ ja E. A. TUNKELO.⁵² Viimeksi mainittu on selostanut myös ongelman vanhempaa tutkimusta, mutta asettui varsinkin Jaakkolan hypoteesia vastaan. Tässä yhteydessä on mahdollista esittää kysymyksestä vain joitakin viitteitä ja tehdä lisäyksiä.

Tutkijoita on askarruttanut etenkin se, että suom. *Karjala*-muodon painotonta *-ja*-tavua vastaa ruots. *Karelen*-asun painollinen *e*. Kyseistä muutosta ovat käsitelleet mm. R. SAXÉN⁵³ ja A. NOREN⁵⁴, joiden esittämiä hypoteeseja ei voida pitää vielä lopullisina ratkaisuina. Jaakkola on lähtenyt — nimen äänneasua selvitellessään — nelitavuisesta primäärimuodosta *Kariala* (ks. seur.), jonka (oletettu) rinnakkaismuoto on *Karela* samaan tapaan kuin länsisuomalaisissa nimissä *Uskiala ~ Uskela, Ruskiala ~ Ruskela* ym. Hypoteesia vastaan TUNKELO esitti painavia huomautuksia, mm. että ei ole mitään konkreettisia esimerkkejä **Karela*-nimestä eikä myöskään **karia*-asusta syntyneitä *Karia*-nimiä.

Joskin M. AIRILAN — Jaakkolan hypoteesin puolesta — esittämä äänteellinen kehitys *karia* > *karja* on mahdollinen (vrt. *soria ~ sorja, noria ~ norja*)⁵⁵, niin uskottavampaa on sittenkin, että vanhojen asiakirjojen *Karia(la)* -muodot ovat vain ortografisia. Eihän esim. Agricolan v. 1548 ilmestyneen Uuden testamentin esipuheeseen sisältyviä nimiasuja *Carialan mahä* ja *Carialainen* voi lukea kuin 'Karjalan maahan' ja 'karjalainen'.⁵⁶ Myös LAURI KETTUNEN totesi pontevasti, että appellat. *karja* on kantasuomalainen (vrt. *asja* > *asia*) ja että »länsisuomalainen vaihtelu *Kariala ~ Karela* on fantasoitu sen perusteella, että venäjään saatiin muoto *Korela* ja latinaan *Carelia*».⁵⁷ Kyseisen muutoksen syitä hän ei kuitenkaan selittänyt.

⁵⁰ Edellä esitetyn nimiaineiston lisäksi vrt. K. F. SÖDERWALL Ordbok öfver svenska medeltidsspråket; F. HOLTHAUSEN Vergleichendes und Etymologisches Wörterbuch des Altwestnordischen 149, 153 (Göttingen 1948); VASMER Russisches etymologisches Wörterbuch I 531, 624; Ordbok öfver svenska språket utg. av Svenska Akademien 13 K 563; Y. H. TOIVONEN Suomen kielen etymologinen sanakirja I 162—163 (Helsinki 1955). — Nimen unkarinkielisistä vastineista ks. Révai Nagy Lexicon (1914) ja Uj idök Lexicon (1939).

⁵¹ Suomen varhaishistoria² 219- (Helsinki 1956). — Muinaisen »Karialan» — Karjalan — alku (Hist. Aikakausk. 1941 s. 200—203). — Vielä hiukan Karjalan vieraskielisistä nimistä (Hist. Aikakausk. 1952 s. 91-).

⁵² TUNKELO mt. (Soc. Scient. Fennica XXIX B n:o 7).

⁵³ Finska lännord i östsvenska dialekter (Sv. Landsm. XI 3 s. 57).

⁵⁴ Altschwedische Grammatik 114 (Halle 1904).

⁵⁵ Onko suomessa kehitystä *ia* > *ja, iä* > *jä*? (Vir. 1942 s. 90—91).

⁵⁶ Vrt. ortografiselta kannalta myös tekstiä: »HERRa Torgil Rotzin Marschi, cocosi palio (= paljo) sotacässä ia (= ja) lehetti sen *Carialan mahä* (= Karjalan maahan)» (Agricolan teokset II s. 18 (1931). — Ortografiasta ks. myös M. RAPOLA Suomen kirjakielen historia I 51 (Helsinki 1933).

⁵⁷ Karjalaisen heimon ja »karjalan kielen» iästä ja alkuperästä (Vir. 1940 s. 142).

Karjalan nimen vierasperäisten vastineiden toisen tavun painollisen *e:n* selvittämiseksi voidaan lähteä toiselta taholta. Luultavasti sen välittäjänä on novgorodilaisien käyttämä nimimuoto *Korëla* (*Корьла*), sillä skandinaavisten saagojen vanhimmissa nimiasuissa sitä ei ole (vrt. ed.). Sen sijaan myöhemmin sekä gotlantilaiset että hansalaiset kauppiat joutuivat Karjalan ja sen nimen kanssa kosketuksiin ennen kaikkea Novgorodin välityksellä, kuten jo TUNKELO on huomauttanut. Pohjoisven. murteissa on tavallinen muutos *a > o* (esim. *vatja > vod*, *lappi > loþ* jo vanhoissa novgorodilaisissa kronikoissa), ja nimen *-ja*-tavua vastaa muinaisvenäjässä avoin *ě* (A. A. ŠAHMATOVIN ja VASMERIN mukaan).⁵⁸ Tämä on muinaisruotsissa, alaksassa ja kirkkolatinassa substituoitu *ē*:llä (TUNKELON mukaan), ja nimi on mukautunut esim. ruotsin tyypillisiin *-en*-loppuisiin paikannimiin (*Mälaren* ym.). Alaksan ja kirkkolatinan välityksellä nimimuoto levisi myöhemmin eurooppalaisiin kieliiin.

Tverin karjalainen *kariela* (myös *karjala*), josta ei ole jälkiä karjala-aunuksessa, on varmaan myöhäsyntyinen (1600-luvun jälkeinen) paikallinen kehittäjä, johon on vaikuttanut nimen venäläinen ääntämisasu.

Vaikeasti tulkittavissa ovat skandinaavisten saagojen asut *kyrjälir*, *Kyrjälaland*, *kirjälir*, *Kirjälaland*. J. J. MIKKOLA on olettanut, että kyseisten nimien alkutavu on ollut ensin *kur-* ja sitten *j:n* vaikutuksesta on kehittynyt *kyr-*.⁵⁹ Myöhemmin hän esitti, että muinaisnorjan *Kyrjälabotn* liittyy ven. *Korëla*-nimeen, sillä pohjoisven. murteissa on tapahtunut myös kehitystä (painoton) *o > u*, ja *y* on syntynyt seuraavan tavun *j:n* vaikutuksesta.⁶⁰ *Kurjala* ~ *Kurjela* -asua ei kuitenkaan esiinny novgorodilaisissa lähteissä, joskin Suomen paikannimistöön kuuluu mm. *Kurjala*. Sitä paitsi ensi tavun vokaalin kehitys *a > o > u > y* tuntuu liian monimutkaiselta.

TUNKELON mukaan kyseiset nimet ovat lähtöisin *kyrjäl*-vartalosta, joka edellyttää aikaisempaa **kurjal-* < **kurajal* -asua. Kantasana *kura* on yhdistettävissä *Kuurinmaan* nimen vanhoihin muotoihin. Synkopioimaton **kurajal-* on ollut varhaiskandinaavien käyttämä Kuurinmaan länsiosien itämerensuomalainen nimitys **kurajala*, jonka kantasana *kura* on säilyneenä vironkielisessä muodossa *Kuramaa*, liivin *Kuramõ* (*kuräli*). Äänteellisesti tämäkin selitys on aika monimutkainen. — Mainittuun ryhmään on yhdistetty⁶¹ ja ehkä onkin yhdistettävissä arkeologisista varjagilöydöksistään tunnetun Kurkijoen alueen vanha — venäläisten lähteiden käyttämä — nimitys *pogost bogoroditskoi Kitjažskoi* (1500)⁶², jonka TUNKELO — kuitenkin ilman etymologisia todisteita — on identifioinut *Kirja-*, *Kirjo-*nimistömme kanssa. (Mahdollista sekä arkeologiselta että äänteelliseltä kannalta on, että nimi on varjagien perua.) Sen sijaan on epäiltävää, onko aunuksellinen kylänimi *kürjäl* ~ *kürjä.n* ~

⁵⁸ J. KALIMA Die ostseefinnischen Lehnwörter im Russischen (SUST XLIV 46, 47). — Myös: Zeitschrift für slawische Philologie 20 s. 449. — ŠAHMATOV Otšerk drevnejšago perioda russkago jazyka 169. — VASMER mt.

⁵⁹ Kaleva (Kalevalaseuran vuosikirja 14 s. 109).

⁶⁰ Lännea ja idän rajoilta 21, 25, 26.

⁶¹ Esim. MIKKOLA Lännea ja idän rajoilta 26.

⁶² Perepisnaja okladnaja kniga po novogorodu vot'skoi pjatiny 126 (Moskva 1851—52).

kürjälänkülä liitettävissä saagojen nimipsyeeseen, kuten Tunkelo on tehnyt. Nimelle (ven. *Kjurjala* ~ *Kjurjela*) ei ole löydetty vertailukohteita muualta Aunuksesta eikä Suomesta eikä ole mitään tietoja varjagien retkistä Aunukseen. Todennäköisempää on, että *kyrjä*-asu on vain kansanomainen variantti *Kyryllos* (ven. *Kjuril*, *Kjur*) -nimestä, kuten JAAKKOLA on olettanut.⁶³ Hän on myös tähdentänyt sitä, että saagoissa — etenkin Torgny-laamannin kuvauksessa kuningas Erik Einundinpojan retkestä — *Kyriälaland* ja *kyriäler* (Karjala ja karjalaiset) on selvästi erotettu Kuurinmaasta ja kuureista (*Kurland*, *kurer*).⁶⁴

Kuitenkin *Karjala* ja saagojen *Kyrjala* (*Kirjala*) nimet ovat identtisiä. Ensinnäkin *Kirjalabotn* (*Kirjalaland*) -asun rinnalla saagoissa on yhtä usein *Karjalabotn* (myös *Kærjåland*). Samaa osoittaa niiden paikallistaminen: ne mainitaan useasti yhdessä Gardarikin I. Novgorodin kanssa. Lisäksi on huomattava nimien yhtäläinen konsonantisto (*k*, *r*, *l*), mikä tuskin on sattuma. Heikommin ääntyvä vokaalisto sen sijaan on varsin vaihteleva: ensi tavussa *a*, *e*, *a*, *y*, *i* ja toisessa tavussa (*j*)*a*, painollinen *e*, jonka selitys on edellä mainittu. Ensi tavun vokaaliston kirjavuus jo osoittaa, että kysymykseen tuskin tulevat äänneläilliset muutokset. Todennäköisemmin ne ovat ehkä kuulemiseen perustuvia, ehkä vain ortografisia muunnelmia tai joihinkin tuttuihin nimiin assosioituneita, sporadisia (vrt. esim. vanhassa nimistössämme muotoja *Yrjän* ~ *Örjän* ~ *Irjan*). Kysymys täytyy jättää avoimeksi.

4.

Karjalan nimi on aikojen kuluessa ollut innokkaan etymologisen tutkimuksen kohteena. Sen alkuperästä on esitetty hypoteeseja ja on kehitelty teorioita, mutta niistä jonkinlaista kantavuutta on vain kolmella suomalaisella ja yhdellä germaanisella etymologialla.

Kyseistä nimiongelmia ratkottaessa on kuin itsestään tarrauduttu appellatiiviin *karja* ja sen johdoksiin *karjanen* ja *karjalainen*. Karjalaiset ovat saaneet nimensä siitä, että he ovat olleet karjanhoitajaheimoa (nomadeja), ja heistä taas on lähtöisin heimon asuma-alueen nimitys *Karjala*. Tämä »helpoin» etymologia on esitetty jo Turun vanhan akatemian väitöskirjassa: GABRIEL HERKEPAEUKSEN laatimassa tutkielmassa v. 1741.⁶⁵ Myös Herkepaeuksen aikalainen ARVID MOLLER yhdisti nimen appellatiiviin *karja* ja sen johdokseen *karjainen* 'paimen', mutta viittasi samalla — ajan rudbeckilaiseen tapaan — *Karier*-nimiseen Vähässä-Aasiassa muinoin eläne-

⁶³ Spisok naselennyh mest Karelskoi ASSR n:o 1437 (1926). — JAAKKOLA mt. (Hist. Aikakausk. 1952 s. 99—105). — Vrt. *Kirej*, *Kuril*, *Kur*, *Kutjanik*, *Kurëiko*, *Kjuril* (M. MOROŠKIN Slavjanskij imenoslov 99, 108, 109). — Vrt. myös Mk. 524 ja FMU II 52, 72.

⁶⁴ Esim. RAFN Nordiske Fortids Sagaer I 305, 466 ym.

⁶⁵ Dissertatio gradualis situm et memorabilia quedam Finlandiae exhibens 35, 36, 46 (Lund 1741).

seen kansaan.⁶⁶ Kyseiselle etymologialle antoivat siunauksensa aikakauden tieteiden auktoriteetti H. G. PORTHAN⁶⁷ ja hänen oppilaansa CHR. GANANDER, joka lisäksi esitti nimestä joitakin mytologisia kuvitelmia.⁶⁸

Seuraavalla vuosisadalla FRANS P. VON KNORRING esitti arvelun, että karjalaisten nimi, jonka hän sekoitti kuurilaisiin, on yhdistettävissä 1) appellatiiviin *karja* ja vaihtoehtoisesti 2) appellatiiviin *kari* 'klippa', josta on lähtöisin *karilainen* i. *karia-karjalainen* 'klippbergsboer', sekä 3) erisnimeen *Kari* 'en gudomlighet i vattenfall och bergsklippor'⁶⁹, *Karja*-etymologian esittivät myös A. J. SJÖGREN ja merkittävä historioitsijamme GABRIEL REIN, jonka mielestä karjalaiset olivat saaneet nimensä karjanhoidosta, minkä todistuksena hän piti novgorodilaisten lähteiden mainitsemää *Kobylitsaja Korela* (storika Karelen 'Tamma-Karjala').⁷⁰

Myöhemmistä tutkijoista E. N. SETÄLÄ on varovasti huomauttanut, että *karjalainen* on ehkä merkinnyt nomadia⁷¹, T. KAUKORANTA liittyi hänen kannattajiinsa⁷², ja viimeksi lausui TOIVONEN painavan sanansa pitäen mahdollisena, että Karjalan nimen kantasana on *karja* ja että *Korjala* alun perin on tarkoittanut seutua, missä on huomattavan runsaasti voitu pitää karjaa, ja *karjalainen* karjanhoitoa ja paimenusta harjoitettavaa tämän seudun asukasta ja (lopulta) heimoa. Käsityksensä tueksi hän on esittänyt kansanrunojen muodon *Karjanmaa* ja appellat. *karjalainen* 'paimen', josta on jälkiä vanhassa kansanrunoudessamme.⁷³

Edellä esitelty appellatiiviin *karja* pohjautuva etymologia — vähäisin poikkeuksin — esiintyy myös ulkomaisessa tieteellisessä kirjallisuudessa. Niinpä venäläinen historioitsija A. C. LEHRBERG on tähdentänyt, että heimonnimi *karjalaiset* on lähtöisin appellatiivista *karja*, viron *karjaline*, suomen *karjalainen* 'paimen'.⁷⁴ Myöhemmin samantapaisen selityksen — liittäen mukaan nimen vanhoja merkintöjä — ovat esittäneet mm. venäläinen S. KUTORGA⁷⁵, ranskalainen A. PICTET⁷⁶, saksalaiset FR. RÜHS⁷⁷, L. DIEFENBACH⁷⁸, M. VASMER⁷⁹, virolainen N. ANDERSON⁸⁰, unkarilaiset

⁶⁶ Kort Beskrifning Öfwer Est- och Lifland 121 (Westerås 1755).

⁶⁷ Opera Selecta I 40.

⁶⁸ Mythologia Fennica 31, 32 (1789).

⁶⁹ Gamla Finland eller Det fordna Wiborgska Gouvernementet 54, 55 (Åbo 1833).

⁷⁰ SJÖGREN Gesammelte Schriften I 90—. — REIN Föreläsningar öfver Finlands historia I 14 (Helsinki 1870).

⁷¹ Suomensukuisten kansojen esihistoria. Suomen suku I 185 (Helsinki 1926).

⁷² Värtisilän seudun asutuksesta ja teollisuudesta 19 (Helsinki 1935).

⁷³ Suomen kielen etymologinen sanakirja I 163.

⁷⁴ Über die Wohnsitze der Jemen 148 (St. Petersburg 1816).

⁷⁵ Zamětki o finskom elementě S. Peterburgskoi Gubernii. Věstnik imperatorskago russkago geografitšeskago obštšestva 9, s. 13 (Sanktpeterburg 1854). — Ks. myös Mélanges asiatiques und russes der Petersburger Akademie IV 265.

⁷⁶ Les origines indo-européennes I 363 (Paris 1859).

⁷⁷ Finnland und seine Bewohner 374 (1809); Finland och Dess Invånare II—III 105 (Stockholm 1813).

⁷⁸ Völkerkunde Osteuropas II 266 (Darmstadt 1880).

⁷⁹ Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas II 9 (Berlin 1934); Russisches etymologisches Wörterbuch I 624.

⁸⁰ Studien zur Vergleichung der indogermanischen und finnisch-ugrischen Sprachen. Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat IX 74, 122 (1879).

PÁPAN JÓZSEF⁸¹, ZSIRAI MIKLÓS⁸², ruotsalaiset A. CRONHOLM⁸³, H. KJELLIN⁸⁴ ym.

Ensimmäisenä epäilyksensä *karja*-teoriasta lienee esittänyt J. L. VON PARROT, joka selostettuaan ensiksi Lehrbergin etymologian väitti, että ven. *Corela*, joka tarkoittaa Karjalan päävirtaa Wuoxen, Woxen, on antanut nimen kyseiselle alueelle ja *Corela lasse* [?] > *Carjalase* (*Karjelase*). Itse nimi on yhdistettävä viron appelliatiiviin *karro* 'Bär' ja *jelle* 'greulich, abscheulich', mistä on kehittynyt *Karrojelle* > *Karjelle* 'greulicher Bär' ja myös asut *Karrijelle*, *Karjelle* 'abscheuliches Vieh'. Jos näet Lehrbergin oletus olisi oikea, niin pitäisi myös savolaisia, suomalaisia (= varsinaissuomalaisia) ja pohjalaisia, jotka harjoittavat voimaperäistä karjanhoitoa, nimittää karjalaisiksi.⁸⁵

Myöhemmin ovat Parrotin lisäksi edellä esitetyn etymologian hylänneet H. OJANSUU, T. E. KARSTEN ja J. JAAKKOLA. Viimeksi mainitun mielestä »karjalaiset» l. paimentolaiset näyttäivät poikkeuksellisen selvästi karttaneen juuri karjanhoidolle kiitollisia ja karjataloudestaan tunnettuja Suomen rantaseutuja ja asettuneen nimenomaan eränkäyntiin ja suurten riistamaiden nautintaan soveltuvalle Laatokan luoteisrannikolle.⁸⁶ Jokainen mainituista tutkijoista on samalla esittänyt oman hypoteesin Karjalan nimen synnystä.

Ojansuun mielestä *Karjala* on vain kansanetymologinen muunnos, sillä Tverin karjalaismurteen *karielane* edellyttää primäärimuotoja **Kariala*, **karialainen*, jotka ovat yhdistettävissä adjektiiviin *karea*, *karia*, *karie*. Adj. *karia* on tavallista *-ia*-johtimista tyyppiä, kuten *Sotka* ~ *Sotkia*, *Tenho* ~ *Tenhiä* ym. Karjalaisten nimi on siis merkinnyt samaa kuin muinaissuomalainen henkilönnimi *Karo* (< *Karoi*) 'jäykkä, kova, rohkea'.⁸⁷ Nimen kehitys on ollut seuraava: *Karjala* (< *Kariala*, vrt. Tverin *Kariela* < **Kariala*), jonka alkulähde on hn. *Karo* (< *karo* 'pässi, oinas', vrt. karitsa, karkko).⁸⁸ Ojansuun selityksen historialliset ja psykologiset heikkoudet on jo esittänyt Jaakkola.⁸⁹ Lisäksi on muistettava, että koko hypoteesi äänteellisesti perustuu ilmeisesti myöhäiseen Tverin karjalan nimimuotoon.

⁸¹ A finnugor népek és nyelvek ismertetése. A magyar nyelv tudomány kézikönyve I 4 s. 12 (Budapest 1922).

⁸² Finnugor rokonságunk 412 (Budapest 1937). Osoituksena siitä, millaisille harhateille Karjalan nimen etymologioimisessa on voitu joutua, on unkarilaisen JOANNIS SAJNOVICSin oletus, että karjala on unkarin lähin sukukieli, sillä onhan Karjalan vaakunassa kaksi käsi-vartta ja unkarin *kar* on 'käsivarsi' ja *jel* on 'merkki'. Ajatuksen Sajnovics oli todennäköisesti saanut Skandinaviassa matkalleelta Vienin yliopiston tähtitieteen professorilta, unkarilais-syntyiseltä MIKSA HELLIlta, jonka assistenttina hän toimi (Demonstratio 122. Tyrnaviae 1770). Hypoteesin on maininnut MUNKÁCSI BERNÁT Az ugor összehasonlító nyelvészet és Budenz szótára. Magyar Nyelvőr 11 s. 349 (Budapest 1882). — Teoksen on yst. maininnut leht. ÖDÖN LAVOTHA.

⁸³ Forn-Nordiska Minnen II 364 (Lund 1835).

⁸⁴ Die Kirche zu Karris (Skrifter utg. av Kungl. humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 11 s. 4, 5). Kjellin on saanut tietonsa Björn Collinderilta, joka on viitannut myös Ojansuun etymologiaan.

⁸⁵ Versuch einer Entwicklung der Sparche, Abstammung, Geschichte, Mythologie und bürgerlichen Verhältnisse der Liwen, Lätten, Eesten; mit Hinblick auf einige benachbarte Ostseevölker I 134, 129 (Stuttgart 1828). Teoksen on yst. maininnut dos. A. JOKI.

⁸⁶ Muinaisen »Karialan» — Karjalan — alkuperä (Hist. Aikakausk. 1941 s. 188), jossa on viitattu V. VOIONMAAN teokseen Suomen karjalaisen heimon historia.

⁸⁷ Suomalaista paikannimitutkimusta I 108, 109 (Turku 1920).

⁸⁸ Muutamista isän ja veljen lempinimistä Länsi-Inkerin runoissa (Valvoja 1919 s. 427).

⁸⁹ JAAKKOLA mt. 188—190.

Suomen varhaishistoriassaan ja yksityiskohtaisemmin parissa myöhemmässä artikkelissaan⁹⁰ JAAKKOLA on esittänyt teorian, että Karjalan nimi on yhdistettävä maaston laatua ja muotoa merkitsevään appellatiiviin *kari*. Luelteltuaan runsaasti paikannimiä, joihin — hänen mielestään — sisältyy *kari* tai jokin sen johdos (*karikko*, *karila*, *karilainen*, *karinainen*, *karinen*, *karis* ym.), hän yhdistää toisiinsa »karimaastosta kasvaneen» nimiryhmän *Kari* ~ *Karia* ~ *Kariala* vedoten vastaaviin nimiryhmiin *Ahti* ~ *Ahtia* ~ *Ahtiala*, *Vaani* ~ *Vaania* ~ *Vaamiala* ym. Kyseiset *Kari*- ja *Karja*-alkuiset paikannimet, jotka hän on palauttanut **karia*-muotoon (hyväksyen siis Ojansuun etymologian äänteellisen puolen), ovat runsaita jo Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla, mutta »vieläkin hedelmällisemmäksi osoittautuu nimikehitys *Karia* — *Kariala* varsinaisen Hämeen piirissä», ja idässä *Kariala* on »poikkeuksellisen mahdollista tarkoittaen varjostanut kokonaisen maakunnan». *Karjala* sijaitsee lännestä ojentuvan Salpausselän kainalossa, ikäänkuin sen päätepisteenä idässä, ja siksi on mahdollista, että myös novgorodilaiset antoivat tuolle selännettä tarkoittavalle »*Karialalle*» *Korela* -nimen.

Jaakkolan teoria synnytti varsin kiihkeän mielipiteiden vaihdon. KUSTAA VILKUNA luonnehti teoriaa varsin sattuvasti: germaaninen *karia* on liian vanha, ruotsin *kari* taas liian nuori.⁹¹ Varsinkin Historiallisen Aikakauslehden (1941) edellä mainittu artikkeli⁹² synnytti Jaakkolan teoriaa yleensä vastustavan, laajan sanomalehtipolemiikin, sillä olihan jatkosotamme tuossa vaiheessa (v. 1942) mielenkiinto *Karjalaa* ja sen kysymyksiä kohtaan tavallista vilkkaampaa.⁹³ Myös LAURI KETTUNEN arvoitellessaan Jaakkolan teoriaa päätyi tulokseen, että »*kari-ala*» 'karinen l. someroinen alue' ei voi olla oikea *Karjala*-nimen etymologia, vaan *Karjala* on länsisuomalainen siirrynnäisnimi.⁹⁴ TUNKELON nimen primääristä äänneasua **Kariala* vastaan esittämät huomautukset on mainittu edellä.

J. J. MIKKOLA — hyväksyttyään ensiksi *karja*-teorian⁹⁵ — esitti myöhemmin joihtakin epämääräisiä toisistaan poikkeavia arveluja *Karjalan* nimen alkuperästä. Nimen *-la*-johdin osoittaa paikkaa eikä itse heimoa, kuten Suomi, Häme, Vepsä ja Vatja, joten *karjalaisten* alkuperäinen nimi on voinut olla jokin muu, ehkä *Lappi*.⁹⁶ *Karjalan* nimi on ehkä *Käkisalmen* vanhasta nimestä (ven. *Korela*) ja on myöhempää syntyä. Heimolla on ollut toinen alkuperäisempi nimi, ehkä *lyydi* l. *lyyti*, kuten aunukselaiset ja osa vepsäläisistä nimittääkin kieltään (*livin* kieli).⁹⁷

⁹⁰ JAAKKOLA mt. 187—203; Vielä hiukan *Karjalan* vieraskielisistä nimistä (Hist. Aikakausk. 1952 s. 91—105).

⁹¹ Suomalainen Suomi 1935 s. 318 ja 1936 s. 42.

⁹² Jaakkolan Suomen Historiallisen Seuran tammikuun kokouksessa 1942 pitämä esitelmä, joka julkaistiin Uudessa Suomessa (n:o 26, 1942).

⁹³ Esim. I. LEIVISKÄ *Karjalan* nimi (Uusi Suomi n:o 30, 1942). — K. VILKUNA *Karjalan* nimi (US 41, 1942). — J. JAAKKOLA Vieläkin pari sanaa *Karjalan* nimestä (US 43, 1942). — M. AIRILA Vieläkin *Karjalan* nimestä (US 51, 1942 ja *Karjala* 4. 11. 1942).

⁹⁴ *Karjalaisen* heimon ja »*karjalan* kielen» iästä (Vir. 1940 s. 142) ja Suomen asutushistoria kielimaantieteen valossa (Suomalaisen Tiedeakatemia esitelmät ja pöytäkirjat 1946 s. 87—88).

⁹⁵ Objasnenija nekotoryh slavjanskij slov. Russkij filologičeskij vėstnik XLVIII 273 (Varsova 1902).

⁹⁶ *Hämärän* ja *sarastuksen* ajoilta 21 (Porvoo 1939).

⁹⁷ Lännen ja idän rajoilta 25, 26.

Germaanisen etymologian Karjalan nimelle on — tietääkseni — ensi kerran esittänyt RALF SAXÉN: *Karjala, Karjaa* < muinaisruots. ja -tansk. hn. *Ger* (< **Garia*, muinaisyläsaks. *Gero*(*Garia*).⁹⁸ Kyseinen varsin harvinainen henkilönnimi tuskin tulee kysymykseen koko suomalaisen heimon nimen lähtökohtana. — Voimakkaimmin Karjalan nimen germaanista alkuperää on kuitenkin tähdentänyt monissa tutkimuksissaan T. E. KARSTEN. Hänen mielestään on nimen etymologisena juurena muinaisgerm. **harja-*, (myöhempien tutkimusten mukaan) eritoten muinaisiskand. **harja-*, goot. *harjis*, isl. *herr*, muinaisruots. *haer* 'joukko, kansanjoukko'. Muinaisgerm. *harja*, (myöhempien tutkimusten mukaan) muinaisiskand. *harja-raido*, nykyruots. *härad*, on *karja*-sanana etymologinen pohja: karjalaiset olivat sellaisen »harjan» asukkaita (inbyggarne i härad) ja heistä käytettiin kollektiivista nimitystä *karja* (< *harja*). KARSTENIN mielestä teoriaa tukee etenkin se seikka, että — Eerikin kronikan v. v. 1320—21 mukaan — Karjala ruotsalaisvalloituksen aikoihin oli jakaantuneena osiin (gislalagh, kihlakunta), jollaisen germaanisperäisen yhteiskuntalaitoksen Henrik Lätiläinen mainitsee myös Virosta ja Liivinmaalta (kilikunda) ja joka vastasi esihistoriallisen ajan ruotsalaista bygde-häradia. Karjalaiset (oik. harjalaiset) olivat siis »karjoina l. karjoissa eläviä ihmisiä», mistä sekundäärisesti kehittyi myös heidän asuma-alueensa nimitys *Karjala*. Appellat. *karja* (< *harja*) 'kansanjoukko'⁹⁹ on siis verrattavissa muihin itämerensuomalaisten kansojen nimityksiin, esim. *livivöt* (= aunukselaiset), *lyydi* (< ven. *людь* 'ihminen, kansa'), *tšuidit* (< muinaisgerm. *thiudos* 'kansa')¹⁰⁰ ym. Eritoten KARSTEN on tähdentänyt *karja*-sanana merkitystä 'joukko', joka sisältyy myös Viron Kalevipoegin eräisiin säkeisiin.¹⁰¹

5.

On ollut kuin itsestään selvää, että Karjalan ja karjalaisten nimi liittyy jollakin tavoin appellatiiviin *karja* ja sen johdoksiin. Appellat. *karja* — Nykysuomen sanakirjan esittämässä merkityksessä — on tunnettu kaikissa murteissamme (vrt. *kari* 'karja' Eurajoella, *karipoik* 'paimenpoika' Raumalla, Uudessakaupungissa, Laitilassa, Pyhässärannassa ym., *kar/i, -jan* 'kotieläimet' Mynämäessä) ja lähisukukielisissä, esim. karj.-aun. *karja* ~ *karju* (Vienasta Tihvinän, Valdain ja Tverin mur-

⁹⁸ Huomioita suomalaisen persoonallisen nimistön alalta (Vir. 1900 s. 105).

⁹⁹ Appellat. *gisla* lainattu muinaisiskand. (tai muinaisgerm.) kielestä itäsuomeen (*kihla*) merkityksessä 'pant, gisslan' (HELLQUIST Svensk etymologisk ordbok). — Ks. myös SÖDERWALL mt. — Ensimmäisellä vuosituhannella jKr. korvattiin *h k*:lla suomen kielen germ. lainasanoissa ja näin syntyi *karja* samaan tapaan kuin *kallio* < **hälliōn* 'harter stein, fels, flacher stein' (SETÄLÄ Zur herkunft und chronologie der älteren germanischen lehnwörter. SUSA XXIII 1 s. 35).

¹⁰⁰ Germanisch-finnische Lehnwortstudien. Ein Beitrag zu der ältesten Sprach- und Kulturgeschichte der Germanen. Acta Soc. Scient. Fennicae XLVI 2 s. 141, 190 (Helsinki 1915); Om östersjöländernas äldsta folk- och ortnamn. Arkiv f. svenska Österbotten 1 s. 127, 128 (1921); Die Germanen. Eine Einführung in die Geschichte ihrer Sprache und Kultur 147 (Berlin—Leipzig 1928); Mélange des langues et emprunts. Scientia 58 s. 180 — (Bologna 1935); Vära ortnamn. Kultur och språk I 12—14. Populärt vetenskapliga uppsatser (Helsinki 1935); Beröring mellan svenskt och finskt folkspråk i Finland. Folkmålsstudier IV 469 (1936); »Fennoscandia» och de svenska ortnamnen i Finland. Nordisk kultur V 182 (1939); Finnar och germaner. Folkmålsstudier IX 167 (1943).

¹⁰¹ J. KROHN Suomalaisen kirjallisuuden historia I 173.

teisiin asti) ja aun. *karjaine* (dem.), esim. *on vägi karjañi žiivattoa* (Suojärvi), *karjaine* (Säämäjärvi, Njekkula-Riipuskala), inkeroisurteissa *karja*, esim. *karjās käävvä* 'olla laitumella, paimenessa', *karjamā* 'maa, jossa karja käy laitumella' (Inkerin Soikkola), *hā on karjassa* 'karjaa paimentamassa' (Viron Inkerin Hanikke) ja yl. *karja* 'karja, lauma, joukko (lehmistä ym.)' (Tuutari, Tyrö, Venjoki, Kallivieri, Väikylä), lyyd. *karđ, karđe*, pl-*ad* 'karja', vatj. *karja*, vir. *kari*, g. *karja*, liiv. *kōta, kōra, kāta*, ja esim. inarinlapin *kärje* < suom.¹⁰²

Karja 'lauma, parvi, joukko' on myös yleinen suomen murteissa, esim. *lehmäkarja* (Kankaanpää), *lehemäkarja* (Alajärvi), *lehmikarja* (Pielisjärvi, Pielavesi, Kontiolahti, Liperi, Kuhmo, Ristijärvi), *lehmkäri* (Tl. Lappi), *lammaskarja* (Kuhmo, Pielisjärvi, Impilahti, Kontiolahti, Ilomantsi, Lumivaara, Valtimo), *hevoskarja* (Kuhmo, Kontiolahti, Liperi, Kiihtelysvaara), *hevoiskarja* (Leppävirta), *sikakarja* (Salmi), *hivvikarja* (Kiihtelysvaara), *lintukarja* (Salmi, Liperi), esim. *töyrkarja, kanakarja* (Kiihtelysvaara), *lampiñ karja* 'kalaparvi' (Kuusjärvi), *kalat ollah karjassa* (Korpiselkä), ja varsinkin yleinen se on karjala-aunuksessa, esim. *kakši karjoa riekompoikie* (Kiestinki), *karjottoil lähetäh linnut matkah*, (kala) *karja pitää ruttoseh kiehitöö* (Pistojärvi), *no petroja oli šemmoset karjat, mujehkarja* (Uhtua, Vuokkiniemi), *pyydä jäi karja šuuri* (Repola), *oli niidä* (peuroja) *viizinkymmenin karjoissa* (Rukajärvi), *pedroi oli šuuret karđat* (Paatene), *aiga karja kanoa* (Suojärvi), *tedrilöi šuuri karja lendi* (Tihvinä), *aja lehmät karjah* (Valdai), *suuri karju žiivattua* (Salmi), *lindu-, kala-, hebokarju* (Säämäjärvi), *kurgie oli aiga karju pellol* (Njekkula-Riipuskala), *karjalleh* 'joukossa', esim. *ne (tedret) niät karjalleh lendää* (Suistamo); lyyd. *karđa.na(h) lettai* 'parvessa lentävät', inkerin *karja* 'lauma, joukko (lehmistä ym.)'.¹⁰³

Paikoin appellat. *karja* esiintyy myös merkityksessä 'joukko, ihmisjoukko', esim. *laps-, mieskarju* (Säämäjärvi), *täs kulgi monda karjua rahvasta* (Suistamo), *tyttökarja* 'tyttöparvi' (Viron Inkerin Hanikke), *koko minun karjan ol sinä* 'lapsiparveni' (Viitasaari), *koulum pihassa leikki puoskarja* 'lapsijoukko' (Pyhäselkä), *tahtopa ne sinä meijän karjassa paeat särküö* 'suuressa lapsijoukossa' (Kajaani), ym. Merkittävä on, että appellat. *karja* 'joukko, ihmisjoukko' on yleisempi länsimurteissa, esim. *meittiä [lapsia] oli aika karja* 'suuri joukko' (Vampula), *siäl oli paljon karja* (joukko ihmisiä), *jokirantta menē nūki mukūli vähä kauh kari* (Pyhäranta), *siäl ol aika karja väkki* 'suuri joukko' (Nousiainen), *kar/i, -jan* 'karja, ihmisjoukko' (Pyhäranta, Mynämäki ym.), kun esim. jossakin on paljon nuoria koolla, sanotaan: *siälä oli paljo nuorta karjaa* (Laihia)¹⁰⁴ ym. Merkityksessä 'joukko, ihmisjoukko' appellat. *karja* näyttää olevan siksi yleinen, että kaikkia kyseisiä ilmauksia ei voi pitää sekundäärisinä (esim. leikillisinä).

Kalevalaisessa runoudessa appellat. *karja* on 1) talvisin navetassa hoidettavat, kesäisin yhdessä laitumella käyvät eläimet: lehmät, vasikat, sonni, lampaat (ja

¹⁰² Sanakirjasäätiön kokoelmat (SS). — Karjalan kielen sanakirja (oikovedos), mistä ovat karjala-aunuksen esimerkit. — KUJOLA mt. — KETTUNEN Vatjan kielen äännehistoria 115. — WIEDEMANN mt. — KETTUNEN Livisches Wörterbuch. — TOIVONEN mt.

¹⁰³ Karjalan kielen sanakirja (oikovedos). — KUJOLA mt.

¹⁰⁴ Sanakirjasäätiön kokoelmat.

vuohet), vieläpä usein varsatkin; 2) metsän karja, so. metsän eläimet.¹⁰⁵ Viron Kalevipoegissa, kuten sanottu, appellat. *karja* voi merkitä joukkoa («En mä pelkää kurjan *karjaa*, noidan seurajoukkiota enkä perkeleen perettä»). Myös vanhat sanakirjamme tuntevat appellat. *karja* tav. merkityksessä '(nauta) karja' (GANANDER, RENVALL, LÖNNROT), minkä lisäksi Renvallilla on appellat. *karjanmaa* l. *karjalanmaa* 'cujus incolae olim rei pecuariae max. erant dediti' ja Lönnrotilla *karjanmaa* 'karjamaa', *karjala* 'fäbod, -säte', *karjalainen* 'nomad, nomadisk', *karjalatar* 'nomadkvinna' ja *karja* esim. sanonnassa »jääköön se minusta Jumalan *karjaan*» 'i Guds försyn, åt sitt öde' (lisäv.).

6.

Karja-sanalle on esitetty suomalais-ugrilainen, germaaninen, balttilainen, vieläpä kelttiläinen etymologia.

O. DONNER on yhdistänyt appellat. *karja* suomen *kar*-juureen (*kari, karu, karo, karkko*) ja — viitaten liivin *kara* 'haar' -sanaan — on esittänyt merkityksen 'rauh, haarig (vrt. karva, karhu)'.¹⁰⁶ Jo aikaisemmin A. PICTET oli pitänyt sanaa suomalais-ugrilaisena (suom. *kari, karo, karitsa*) ja valaissut sitä laajoilla indoeurooppalaisilla vertailukohteilla.¹⁰⁷ Kielteisesti sanan germaanisperäisyyteen on suhtautunut N. ANDERSON¹⁰⁸ esittämättä kuitenkaan omaa käsitystään.

Karja-sanana germaaninen etymologia sisältyy F. C. A. FICKIN sanakirjaan¹⁰⁹, samoin LÖNNROTIN sanakirjaan. Epäillen siihen on suhtautunut THOMSEN esittäen kuitenkin mahdollisen vertauskohdan: goot. *harjis*, muinaisskand. *herr, heer*¹¹⁰, ja kysymysmerkein sen on maininnut SETÄLÄ (?*karja* 'grex' ~goot. *harjis* m.).¹¹¹ Ilman kommentaareja siihen on viitannut MIKKOLA¹¹², ja sen ovat hyväksyneet KARSTEN, V. E. WESSMAN ja Karstenia siteeraten sanakirjassaan JAN DE VRIES: muinaisskand. *herr* 'heer, menge, volk', tansk. riimukirj. *harja* (n. v. 250), ruots. riimukirj. *harija* (n. v. 500), nykyruots. *här* > suom. *karja*; vrt. goot. *harjis*, liett. *kāras, kārė* 'krieg', *kārias* 'heer', muinaispreussin *karjis* (< **karjas*) 'heer, krieg'.¹¹³ E. ÖHMANN — mainittuaan Setälän epäilyn *karja*-sanana germaanisperäisyydestä — on ehdottanut lähtökohdaksi muinaispreussin appellatiivia *karjis* 'Heer'.¹¹⁴

¹⁰⁵ A. TURUNEN Kalevalan sanakirja 80.

¹⁰⁶ Vergleichendes Wörterbuch der Finnisch-Ugrischen Sprachen I 39, 40 (Helsinki 1874).

¹⁰⁷ Les origines indo-européennes I 363.

¹⁰⁸ ANDERSON mt. (Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat IX 256, viite).

¹⁰⁹ Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen⁹ (Göttingen 1874—76). Vrt. myös KLUGE ja GÖTZE Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache (Berlin 1951).

¹¹⁰ Über den Einfluss der germanischen Sprachen auf die Finnisch-Lappischen 141 (Halle 1870).

¹¹¹ Aus dem gebiet der lehnbeziehungen. FUF XII 233 (Helsinki 1912); Bibl. Verzeichnis der in der Literatur behandelten älteren germanischen Bestandteile. FUF XIII 378 (Helsinki 1913).

¹¹² MIKKOLA mt. (Russkij filologičeskij vēstnik XLVIII 273).

¹¹³ WESSMAN Främmande inflytelser i de finlandssvenska folkmålen. Folkmålsstudier 17—18 s. 33 (Helsinki 1956). — Altnordisches etymologisches Wörterbuch (Leiden 1957).

¹¹⁴ Quisquiliae germano-fennicae. Ungarische Jahrbücher IV 117 (Berlin—Leipzig 1924).

Viime aikojen tieteellisessä kirjallisuudessa virolainen ALO RAUN on epäillyt sanan germaanista alkujuurta¹¹⁵, TOIVONEN on pitänyt sitä — kysymysmerkillä varustettuna — joko germaanisena tai balttilaisena lainana¹¹⁶, ja LAURI HAKULINEN on liittänyt sen — myös kysymysmerkein — balttilaisten lainojen luetteloon.¹¹⁷

Erikoisuutena mainittakoon, että venäläinen tutkija A. A. ŠAHMATOV on esittänyt *karja*-termille kelttiläisen etymologian.¹¹⁸

7.

Tutkimuksissa on monesti yhdistetty etymologisesti Viron Saarenmaan *Karja* ja Uudenmaan *Karjaa* (joskus *Karjalohjakin*), kaikki pitäjännimiä. Näin on tehnyt ALO RAUN¹¹⁹, ja meillä GUNVOR KERKKONEN on eri yhteyksissä tähdentänyt sitä. Sekä nimistö että arkeologiset löydökset osoittavat, että ensimmäiset vakinaiset asukkaat saapuivat Karjaalle etelästä, Länsi-Virosta, etenkin Saarenmaalta, jossa heidän tärkein lähtöetappinsa oli Karja. Heidän kulkutiensä oli Saarenmaan *Karja* — (1240-luvulla) *Karienkaskae*, nykyinen Elgö Uudenmaan saaristossa — *Karjaanjoki* — *Karjaan* Kirkkojärvi — *Karjaanjoki* — *Karisjärvi*. Teoriaa tukee sekin, että Uudella maalla on muutakin virolaisperäistä nimistöä.¹²⁰ VÄINÖ SOLSTRANDIN mukaan taas *Karis*- (< *Karjas*-) on elliptinen eristymä *Karjasjärvestä* (Kariasierui 1543, Kariasierffui 1550, nyk. Kirkkojärvi) ja genetiivinen *Karjaanjoki* -asu on lähtöisin pitäjännimestä. Nimen etymologiseksi pohjaksi hän on esittänyt Gananderin sanakirjan mainitseman adjektiivin *karjas* 'lascivus, libidinosus' ja nimisynonyymien *Kiimasjärvi*¹²¹, minkä selityksen keinotekoisuuden on jo osoittanut JAAKKOLA.

Virolais-lounaissuomalaisiin kosketuksiin viittaavat eritoten appellat. *karja* ja sen johdokset *karjanen*, *karjalainen*: vir. *kari*, g. *karja* (Wiedemann), *karjane*, g. *karjatse* 'paimen' (Hupel)¹²², *karjane*, g. *karjatse*, myös *karjas*, *karjus*, *karjaline* 'Hirt, Viehhüter, Nomade' (Wiedemann), liiv. (Sal.) *karets* 'hirt, viehhüter' (Kettunen) ja varmaan Virosta päin Inkerin Soikkolan murteeseen tunkeutunut *karjusti* 'paimen' (SS). Lounaismurteiden alueelta ovat appellat. *kar/i*, *-jan* (Pyhäranta, Mynämäki

¹¹⁵ Über die ältesten germanischen Lehnwörter im Ostseefinnischen. Ural-Altische Jahrbücher XXX 32 (Wiesbaden 1958).

¹¹⁶ Suomen kielen etymologinen sanakirja I 162.

¹¹⁷ Suomen kielen rakenne ja kehitys² 323 (Helsinki 1961). — *Kar*-nimet < *kāras*, *kārias* 'Krieg' esiintyvät Liettuan henkilönimistössä (A. LESKIEN Litauische Personennamen. Indogermanische Forschungen 26 s. 340), ja samoin *karia*- 'Heer' -termistä on henkilönnimijohdoksia muinaispreussilaisessa nimistössä (B. TRAUTMAN Die Altpreussischen Personennamen 43).

¹¹⁸ K voprosu o finsko-keltskih i finsko-slavjanskijh otnošeni jah I—II 803 ym. Izvēstija Imperatorskoi Akademii Nauk. — Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg 1911.

¹¹⁹ Soome ja eesti keele vastastikest suhetest. Eesti keel 18 s. 150 (Tartu 1939).

¹²⁰ Västnyländska kustbebyggelse under medeltiden (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällsk. i Finland 301 s. 163) ja *Karis socken från forntiden till våra dagar* III 101 (Tammisaari 1952). — Ks. myös Hist. Ark. 51 s. 128. — OJANSUU Suomen kielen tutkimuksen työmaalta I 106, 107. — TUNKELO Eräistä läntisen Uudenmaan paikannimistä (Uusmaalainen 1951 s. 5—7).

¹²¹ *Karis socken* II 5— (Tammisaari 1940). — JAAKKOLA mt. (Hist. Aikakausk. 1941).

¹²² Ehstnische Sprachlehre.

ym.); *karjane* 'paimen' (Mietoinen, Mynämäki, Nousiainen, Taivassalo, Uusikirkko), esim. *hüta niñ koñ karjane* (Taivassalo), *hüta ko Halluñ karjane* (Laitila), *karjattil ol tanotoru*, *karjane ol karipoik*, *kariplikk* (Laitila, Uusikirkko); *karilaine* 'paimen' (Pyhämaa, Eurajoki), esim. *se* (eräs ukko tuohikontteineen ja paimentorvineen) *o siä jämttiste niñ koñ karilaine muina ollu o* (Pyhämaa, Pyhäranta), torpparin piti joka lehämästä olla yhden pyhän »*karilaisen etulaisen*» (Kalanti)¹²³ ym.

Vanhassa kansanrunoudessa esiintyy appellat. *karjalainen* 'paimen': Kiesus paimenna pajussa, *Karjalaisna* kaskimaissa (Kanteletar III, 5), Jumalalla paimenessa, *Karjalaisna* kaikkivallan (Kanteletar I, 92), *karjalainen* (Kalevala 11:139).¹²⁴ Vanhoille sanakirjoille ovat myös tutut appellat. *karjainen* 'paimen' (GANANDER, RENVALL, LÖNNROT), *karjalainen* 'paimen' (RENVALL, LÖNNROT), *karjalatar* 'paimentyttö' (RENVALL, LÖNNROT), *karjallinen* 'paimen' (LÖNNROT).

On luontevaa ja todennäköistä, että edellä esitellystä yhteisestä appellatiivistosta on syntynyt myös yhteinen virolais-lounaissuomalainen nimistö. PAUL JOHANSEN on yhdistänyt Viron keskiaikaiset *Karja*-nimet (mm. Saarenmaan *Karjan*) appellatiiviin *kari*, *karja*¹²⁵, ja esim. Laukaansuun Kosemkinasta merkitty *karimägi* on nimenomaan ollut karjan kokoamispaikka (SS). Ilmeisesti tätä tietä on selitettävissä — ainakin suurelta osalta — myös lounaisen Suomen jo keskiajan lähteissä rikas *Karja*-nimistö johdoksineen (*Karjala*, *Karjanen*, ? *Karinen*, *Karjalainen*, *Karilainen* < *Karjalainen*, ym.).¹²⁶ Vanhoissa asiakirjoissa on mainittu mm. Nisse Karialainen 1439, Paedher Karialainen 1442 Maskusta, Olaff Karialan 1453 Naantalista, Oloff Karialainen 1466 Kokemäen seuduilta¹²⁷, Morten Karialainen I. Kariainen 1558, 1559 Uudeltakirkolta, Thom. Karialan 1569 Mynämäestä; Pääfual Karilainen 1558 Turusta, mahdollisesti Oleff Kari 1566 Uudeltakirkolta¹²⁸, ja kauempaa sisämaasta Siffr. Kariainen 1558 Karkusta, Narvan Karjainen 1540, Ol. Kariaijnen 1555, Anders Kariainen 1573 Vesilahdelta¹²⁹, Matti Karja 1634 Raumalta¹³⁰ ym. Lounaissuomalaista asumusnimistöä edustavat mm. Kariaböle 1476, Karialaisby 1555, Kariaskylä 1557, 1561, 1565, Kariakoski 1565, Kariala 1565, Kariaijs by 1566, josta on mainittu Karian Arnick 1556 ja Erich Kariaisist 1561¹³¹, ym.

Ikivanhan läntisen asutusekspansion mukana kyseistä nimistöä on säteillyt itään ja pohjoiseen (ainakin Uudellemaalle, Satakuntaan ja Hämeeseen).¹³²

¹²³ Sanakirjasäätiön kokoelmat. — OJANSUU Suomen kielen tutkimuksen työmaalta I 60 — E. SAARIMAA Mynämäkeläisiä murrasanoja (Vir. 1909 s. 58, 63).

¹²⁴ Vrt. TOIVONEN mt. I 163.

¹²⁵ Die Estlandliste der Liber Census Daniae 16, 104, 131, 166, 254, 406, 407 (Kopenhagen —Reval 1933).

¹²⁶ Vrt. *Karianpajimen* Tomas 1554 Turusta (VA 572:23); tn. *Paimen*, *Paimela* Alajärveltä, tn. *paemela* Karttulasta, tn. *Paimonen*, murt. *paimosi*, Halikosta, tn. *Paimela* Elimäeltä, Velkuasta ym., joista ainakin osa liittyyneen pappiloihin (NA).

¹²⁷ Mk. 370; FMU III 280, IV 38, 257.

¹²⁸ VA 756:2 v, 817:18 v, 1133:33 v, 720:18 v, 1055:2 v.

¹²⁹ VA 2064:9 v, 1983:16. — KIRSTI ARAJÄRVI Vesilahden historia 667.

¹³⁰ M. LÄHTEENOJA Rauman kaupungin historia II 365.

¹³¹ JA 593:11 v, 675:12 v, 935:37, 1038:39, 1024:6, 33, 1055:18, 618:5, 921:9 v.

¹³² JAAKKOLA mt. (Hist. Aikakausk. 1941).

8.

Laatokan alueilla syntyi toinen *Karjala*-nimien keskus, joka etymologiselta juureltaan on sama kuin lounaissuomalainen ja siihen — Kettusen mukaan — yhdistettävissäkin. Tämän heimonimestä syntyneen nimistön ekspansio kohdistui etenkin pohjoiseen ja itään.

Jo varsin varhain, ainakin 1200-luvulla, Laatokan karjalaiset — vanhojen venäläisten lähteiden nimittämät *korëlskije děti* 'Karjalan lapset'¹³³ l. taipaleentakaiset tšuudit¹³⁴ — olivat saavuttaneet Vienanmeren (Valkeanmeren) rantaman, jonka länsiosan nimityksenä 1400-luvun lähteissä oli *Korëlskij bereg* 'Karjalan ranta'¹³⁵, sekä Vienanjoen suun, jonka erään haaran nimenä 1600-luvun lähteissä oli *Korëlskoje Ustje*.¹³⁶ Sen varrella sijainnut luostari oli nimeltään *Korëlskij Nikolajevskij Monastyř*.¹³⁷ Kemijoen ja Uikujoen välinen Šuja-joki oli vanhalta nimeltään *Korëlskaja Šuja*, ja Arkangelin ja Pinegan alueilla sijaitsevat mm. *Pogost Korëlskoi* l. *Korëlskij Pogost*, *Žamorskaja Korëla*, *Korëlovo*, *Korëlskoje*, *Bolšaja i Malaja Korëlskaja*, *Korëlskaja Gora*, kyliä.¹³⁸ YRJÖ WICHMANN on pitänyt mahdollisena, että vieläpä Arkangelin syrjääninkielen nimitys *Kardor* (< *dor* 'ranta') on juureltaan Karjalanranta.¹³⁹ SJÖGREN on luetellut mm. syrjäänien sukuniminä *Korielin*, *Korielatin*, *Korielkin*, *Korielskoj*, *Korieltsa*.¹⁴⁰

Idässä Karjalan nimeä on todettu aina Vologdan seuduilta¹⁴¹, Tverin alueelta esim. *Korëlka*, *Korëlskoje*, *Korëlskij Gorodok*, Pihkovan seuduilta *Korëlka*, *Korëlskaja Šišilina* ym. Sen sijaan monet kaukaisemmat nimet, kuten Smolenskin *Karely*, *Karelova*, Aleksandrovin *Korely* ja Suzdalin *Korelskaja Sloboda*, ovat — VASMERIN mielestä — vain jälkiä historiallisena aikana tapahtuneista karjalaisten hajamuutoista, ehkäpä sotavankien asettumisista kyseisille paikoille.¹⁴² Samalla tavoin VASMER on selittänyt — Mikkolan mainitseman — pn. *Karëličy*, puolan *Kareli-zy*, Minskin alueelta läheltä Novogorodekia, jonka pohjana MIKKOLA on pitänyt miehennimeä *Karëly* 'karjalainen'.¹⁴³ Koska *-iči*-nimet eivät ole varsin vanhoja, ei kysymyksessä voi olla vanha karjalainen asutus, vaan se on johdos lisänimestä **Korël-*, joka on tarkoittanut ehkä Karjalassa oleskellutta valkovenäläistä, arvelee VASMER.¹⁴⁴

¹³³ E. K. OGORODNIKOV *Pribrezja Ledovitago i Bëlogo Morei s jih pritokami po Knigë Bolšogo Tšerteža* 51—52 (1875).

¹³⁴ CASTREN *Anteckningar om Sawolotschesskaja Tschud* (Suomi 1844 s. 16).

¹³⁵ SJÖGREN *Gesammelte Schriften* I 390. — VASMER *Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas* II 64, IV 186.

¹³⁶ VASMER mt. II 64, IV 186. — SJÖGREN mt. I 324.

¹³⁷ VASMER mt. II 64, IV 186.

¹³⁸ SJÖGREN mt. I 324, 410. — VASMER mt. II 64, IV 186.

¹³⁹ Syrjäänit ja karjalaiset (Valvoja 1920 s. 406). — T. E. UOTILA ei ole hyväksynyt yhdistystä (Huomautuksia syrjäänin itämerensuomalaisista lainasanoista. *Vir.* 1936 s. 204). — Vrt. myös ZSIRAI MIKLÓS (*Magyar Nyelv. Közérdekii* 17 s. 186, 187).

¹⁴⁰ SJÖGREN mt. I 410, 378 ym.

¹⁴¹ J. KALIMA Sisso (Sissonen) ja sissi (*Vir.* 1940 s. 271).

¹⁴² VASMER mt. II 7, 8, 20. — Vrt. myös *M. Moroskinin* mainitsema Joann Korelkovitš Smolenskin tienoolta v. 1405 (Slavjanskij imenoslov 102).

¹⁴³ VASMER mt. II 7, 8; *Russisches etymologisches Wörterbuch* I 531. — MIKKOLA *Alte Spuren der karelier* (FUF 2 s. 72).

¹⁴⁴ VASMER mt. II 7, 8.

JOHANSENIN mukaan karjalaisia tarkoittavat tallinnalaiset merkinnät bona Karelorum 1316, Karelus, Krele, Karielen 1434, vieläpä Kargeleyn 1557.¹⁴⁵ Merkille pantavia ovat siirrynnäisnimet kn. *kardaine* l. *kardaiženkülä* Aunuksessa Petroskoin alueella, *karjazenkülä* l. *karjazenhieru* l. *karjalankülä* l. *livihieru* Lotinapellon tienoilla, *korel'ko* Sermaksessa¹⁴⁶ ym. 1500-luvulla Šelonin viidenneksestä on mainittu parikin kn. *Korëlovo*, ja samaan aikaan sn. *Korëljanin* oli varsin yleinen Vatjan viidenneksessä. Suomen puolella Karjalan nimi johdoksineen levisi Savoona, Pohjois-Pohjanmaalle ja Lappiin ja tunkeutui myös henkilönnimistöön (esim. Lapista Karija Sorvisson, Rasak Kariasson 1564 ym.).¹⁴⁷

9.

Karjalan nimi kytkeytyy karjalaisen heimon syntyhistoriaan, josta on esitetty myös monia oletuksia. A. BIELENSTEIN on yhdistänyt karjalaiset kuureihin ja *Karjalan Kuuri*-nimeen.¹⁴⁸ Teoria, jonka esim. VASMER torjui väittäen: Karjala on »Land der Herden», kumoutuu siihen tosiasiaan, että *kuuri*-nimi on lähtöisin liett. sanasta *kuršas*, lät. *kursa*.¹⁴⁹ TUNKELON käsitys sivuaa edellistä siinä, että »karjalaisheimo on saanut alkunsa erämiehistä, kaupankävijöistä ja siirtolaisista, jotka ovat olleet kotoisin Saarenmaalta», ja että näiden sekä kuurilaisten välillä on ollut kiinteät suhteet. Onhan historiallinen tieto siitä, miten v. 1178 »kuroonit» (karjalaiset) hyökkäsivät Lounais-Suomeen.¹⁵⁰ KETTUSEN mukaan siirtyi 8. ja 9. vuosisadalla asukkaita Länsi-Suomesta Laatokan kauppätien varrelle ja näin sai alkunsa siirtokunta, jota vepsäläiset kasvattivat ja jolle Inkerin vatjalaiset antoivat lisänsä.¹⁵¹

Monet tutkijat ovat kuitenkin pitäneet karjalaisia kantasuomalaisena heimona. KAUKORANNAN mielestä vanha karjalaisalue on ulottunut Käkisalmen seuduilta aina Valdaille asti¹⁵², ja saman ajatuksen on esittänyt MIKKOLA.¹⁵³ Viimeksi on P. RAVILA lausunut varovasti: karjalaisia, joille ilmeisesti kuului pakanuuden aikainen asutuskeskus Laatokan länsi- ja luoteisrannalla, on pidetty yhtenä kantasuomalaisista heimoista. Polemikoiden Kettusta vastaan hän jatkaa: ehjää kielellistä kokonaisuutta tuskin sentään näistä (Kettusen mainitsemista) erilaisista aineksista ennätti syntyä, ennen kuin asutus alkoi levittäytyä suunnattomille alueille kaikkiin eri suun-

¹⁴⁵ Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland 78, 79 (Stockholm 1951).

¹⁴⁶ NIISILÄ Syntymäpaikkaa ja -yhteisöä ilmaisevia sanoja nimistössämme (Vir. 1954 s. 253).

¹⁴⁷ NIISILÄ mt. (Vir. 1954 s. 254); Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä (Vir. 1948 s. 215—). — T. I. ITKONEN Suomen-, kuolan- ja ruijanlappalaisten vanhat henkilönnimet (Vir. 1942 s. 78). — Vanhan lappalaisen henkilönnimistön *Karja*-sanat voivat tietenkin olla myös lounaisuomalaisia (kainulaista) perua.

¹⁴⁸ Die Grenzen des lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache 360— (St. Petersburg 1892).

¹⁴⁹ VASMER mt. II 8, 9. — V. KIPARSKY Die Kurenfrage 61— (Helsinki 1939).

¹⁵⁰ TUNKELO mt. (Soc. Scient. fennica XXIX B n:o 7 s. 14, 15).

¹⁵¹ Suomen murteet II 138—141, 201—209; Karjalaisen heimon ja »karjalan kielen» iästä ja alkuperästä (Vir. 1940 s. 142); Suomen asutushistoria kielimaantieteen valossa (Suomal. Tiedeakat. esit. ja pöytäk. 1946 s. 87—88).

¹⁵² Värtsilän seudun asutuksesta ja teollisuudesta 19.

¹⁵³ Lännen ja idän rajoilta 23—26.

tiin. Pystysuorasta kantasuomalaisesta polveutumisesta ei heidän kohdallaan tietenkään saata olla kysymys enempää kuin yleensä muidenkaan, mutta ilman riittävää syytä ei ole katkaistava kaikkia kantasuomeen johtavia siteitä.¹⁵⁴ Äsken ovat kieli-tieteeseemme tuoneet *Muinais-Karjalan* käsitteen V. RUOPPILA¹⁵⁵ ja R. NIRVI¹⁵⁶, joista edellinen pitää muinaisena Karjalana Käkisalmen seutuja, jälkimmäinen Olhavanjoen laaksoa.

Karjalan arvoituksen ratkaisussa on tärkeä asema arkeologialla. Arkeologiset löydökset vanhemmalta kansainvaellusten ajalta 400—550/600 jKr. Sortavalan Nukuttalahdesta ovat skandinaavisia esineitä, ja nuoremman kansainvaellusten ajan 550/600—800 jKr. lopulta peräisin oleva Sakkolan Lapinlahden kalmistolöytö, hautaröykkiö, on rakenteeltaan ja esineistöltään länsisuomalainen. Tuolloin siis länsisuomalainen asutusvirta oli saavuttanut Laatokan rantamat.¹⁵⁷ Viimeksi esitetty arkeologinen käsitys näyttää olevan, että Laatokan ympäristössä on vallinnut yhtenäinen asutus, jonka kulttuuri — metallittomana? — ei ole tutkimuksen tavoitettavissa. Laatokan kaakkois- ja itärannan suomalainen asutus oli varjagikeskuksesta Aldeigjuborgista lähtevän vahvan kulttuurivaikutuksen alainen, erikoistui vähitellen ja oli ehkä vepsäläistä tai muodostui vepsäläiseksi. Laatokan länsi- ja pohjoisrannan asutus ehkä Länsi-Suomesta tulleiden siirtolaisten kanssa ja voimakkaan gotlantilaisen ja novgorodilaisen vaikutuksen alaisena loi varsinaisen karjalaisen kulttuurin, joka ristiretkien ajalla oli selvästi erotettavissa. Vasta Karjalan ristiretkiäajalla 1050—1300 Käkisalmen alueesta muodostui keskusalue, jonka pääpaikkana oli novgorodilaisten lähteiden *Korëla* (Käkisalmi). — Mainitut heimot voi todeta siis erillisiksi vasta myöhäiseltä viikinkiajalta lähtien.¹⁵⁸

Varmaa on, että Laatokan etelärannat vanhastaan ovat olleet suomalaismaata, mitä todistavat mm. jokien ja järvien nimet, esim. *Msta* (Mustajoki), *Mda* (Mutajoki), *Mga* (Mujajoki), *Ilmeř* (Ilmajärvi), *Kondozero* (Kontu- t. Kontiojärvi)¹⁵⁹, eräitä mainitakseni. Samoin jonkinlainen »olhavalainen ekspansio» on tapahtunut Karja-

¹⁵⁴ Suomen suku ja Suomen kansa (Suomen historian käsikirja I 21, 22). Ks. myös Tietolipas 9 s. 73—74 (Helsinki 1957).

¹⁵⁵ Äyrämöismurteiden äännehistoria 9—10 (1955); Karjalaiset ja savolaiset (Kotiseutu 1959 s. 85—90).

¹⁵⁶ Inkeröismurteiden asema (Kalevalaseuran vuosikirja 1961 s. 99—132); Die Stellung der ingrischen Dialekte (Sitzungsberichte der finnischen Akademie der Wissenschaften 1960 s. 133—165).

¹⁵⁷ Esim. A. EUROPAEUS—ÄYRÄPÄÄ Muinaistutkimuksen tehtäviä Karjalassa (Kalevalaseuran vuosikirja 3 s. 70—72). — A. M. TALLGREN Suomen Karjalan rautakaudesta (Karjalan kirja I 134). — TALLGREN Suomen muinaisuus (Kalevalaseuran vuosikirja 7 s. 101—126). — V. LUHO ja J. LEPPÄÄHO Suomen esihistoria (Suomen historian käsikirja I 60, 73, 75 ym.). — ELLA KIVIKOSKI Suomen rautakausi (Oma maa 4 s. 184, 193, 194). — Merkittävällä tavalla läntisen asutusvirran suuntaa lännestä Laatokalle kuvastaa *Tyrisevä*-niminen ketju (E. KIVINIEMI I partisiipin sisältävät paikannimet. Käsikirj. 24, 28 ja kartta (1962).

¹⁵⁸ ELLA KIVIKOSKI Zur Herkunft der Karelier und ihrer Kultur (Acta Archaeologica XV 1—2 s. 2—5. Kopenhagen 1944); Suomen rautakausi (Oma maa 4 s. 194); Suomen esihistoria 155, 157, 260, 261 (1961). Varjagien vaikutusta kuvastanevat sellaiset nimet kuin Rääsälän *Tiuri*, *Tiurin* linna, Kurkijoen *Tiurolo*, pogost *Tiurolskije* 1500, joihin sisältynee varjagিনিমি *Diur*, pogost *Kirjajskoi* (ks. ed) sekä alueen »länsisuomalaisen tuntuista» nimet *Tennilä*, *Asila*, *Innakkala*, *Päijälä*, *Kallila*, *Hämeenlahti*, *Kurolo* ym. (J. V. RONIMUS Novgorodin vatjalaisen viidenneksen henki- ja verokirja v. 1500 s. 11, 146, 147, 151, 144, 148, 149, 158, 154 ym.).

¹⁵⁹ VASMER mt. II 25, 29 ym.

lan kannakselle — Nirvin kriiteerien lisäksi — päätellen myös appellat. *olhava* ~ *olhova* esiintymisestä äyrämöismurteissa (NA) ja Olhavanjokeen liittyvän nimistön tunkeutumisesta Kannakselle: *Olhavanniityt* Käkisalmen Vuohensalossa ja *Olhovan- niityt* Vuoksenrannan Sintolassa, *Olhava* Koiviston Kurkelassa, *Olhava*, ojansyvennys Koiviston Humaljoella, *Lemetinolhova*, *Pellonalusolhova*, notkemia Johanneksen Haltiansaareissa, *Olhova*, niitty (alun perin suo) Terijoella. Kun appellat. *olhava* ~ *olhova* merkitsee alavaa maastoa, notkoa, se on mahdollisesti yhdistettävissä appellatiiviin *alho*, jota paikoin on luonnehdittu 'alhavaksi' paikaksi.¹⁶⁰ Onko sanassa tapahtunut pohjoisven. $a > o$ ja termi siirtynyt Kannakselle?

Viimeisen »arkeologisen kuvan» pohjalta on Laatokan maailman asutus konstruoi- tavissa seuraavasti: kantasuomalaisesta kansasta osa joutui Valdain ja Laatokan väliselle alueelle, Olhavanjoen laaksoon, josta se kurottautui sekä itään että länteen Laatokan rantoja pitkin. Idässä se joutui voimakkaan vepsäläisvaikutuksen alai- seksi, mitä voisivat osoittaa alueelle tunkeutuneet *ves'*-nimet (joskin arkeologi W. J. RAUDONIKAS on evännyt niiden todistusvoimaisuuden).¹⁶¹ Laatokan länsi- ja luoteis- rannikolle ulottui länsisuomalainen ekspansio, jolloin vanhaan »karjalaiseen» kielen- ainekseen sekaantui länsisuomalaista. Näin Aunuksen karjala ja Laatokan karjala alkoivat kehittyä omiin suuntiinsa.

Lisäksi oli alkanut voimakas varjagiekspansio, joka vaikutti Laatokan maailman asutussuhteisiin. Saagojen mukaan kuningas Ivar Vidfamne teki jo 600-luvun lopulla retkensä Gardariikkiin (Novgorodiin), jolla matkallaan hän kuoli Karjalanpohjassa (kai Suomenlahden pohjukassa). Mutta vasta 800-luvun puolivälissä varjagit laski- vat valtansa alle Laatokan etelärannikon: saagojen mukaan kuningas Erik Emundin- poika (k.n. 885) valloitti koko *Kirjälalandin*. Ns. Egil Skallagriminpojan saaga kertoo Egilin sedän ja kainulaisten taisteluista karjalaisia (*Kyrjälir*, *kirjälir*) vastaan, mitkä tapahtumat on iätty — uusien tutkimusten mukaan¹⁶² — 1000- tai 1100-luvulle. On luonnollista, että 200—300 vuotta kestänyt varjagiekspansio työnsi syrjään Al- deigjuborgin (Vanhan Laatokan) alueen kantaväestöä. Sitä saattoi siirtyä — liik- kuessamme hypoteesien parissa — Aunuksen eteläosiin (vrt. *karjazerŋkylä*), Soikko- lanniemelle (inkerikot), Kannakselle (vrt. *Olhava*-nimet). Myöhempi novgorodilais- venäläinen asutus sulatti kokonaan Laatokan etelärannan karjalaisväestön.

Merkittäväällä tavalla varjagien veroherruutta kuvastaa Karjalan kihlakuntalaitos (vatj. *tšihlago*, vir. *kihelkond*), jonka nimi Pähkinäsaaren rauhankirjassa 1323 on sa- maistettu venäjän *pogost*-sanaan. Se oli varjagien luoma laitos, johon kuului tyypilli- nen germaaninen panttivankisysteemi. Kihlakunta oli alue, joka jonkin syyn t. sopi- muksen (veronmaksamisen, rauhan tms.) takeeksi oli antanut (varjagivaltiaille)

¹⁶⁰ Sanakirjasäätiön sana- ja nimikokoelmat. — Vrt. Pornaisten nimikokoelma (NA). — NISSILÄ Johanneksen nimistöä (Johannes-kirja 433).

¹⁶¹ Vrt. muinaisven. *west* 'Dorf, Ansiedelung' (Die Normannen der Wikingerzeit und das Ladogagebiet 122 (Stockholm 1930)). — Vrt. myös H. LESKISEN karjalan kielen synnystä esi- tämiä vaihtoehtoja (Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoria. Konsonantit. Lisensiaatin- työ 1959 s. 1—19).

¹⁶² ERIC ANTHONI Egils sagas berättelse om Torolf Kvedulfssons färder över fjällen (Histo- risk Tidskrift för Finland 1948 s. 1—12).

pantin l. kihlan. Siinä kuvastuu myös vanha kestitysvelvollisuus (vrt. muinaisskand. *lag*, ven. *pogostil'*) esim. veronkannon aikana.¹⁶³ Pähkinäsaaren rauhassahan Novgorod, joka oli perinyt varjagien maan kihlakunta(pokosta)laitoksineen, luovutti Ruotsille ystävyiden vuoksi kolme Karjalan kihlakuntaa (latinankielisen tekstin mukaan tria gislagh: Sawolax, Jæskis et Ægrepae, Carelsk gislagh, ruotsiksi try gisla lagh Sauolax, Jæskis, Æg[r]epæ, Karelsk gitzla lagh ja venäjäksi tri pogosty: Sevilakšju, Jasky, Ogrebu, Korěfskiy pogosty¹⁶⁴).

10.

Esittelemistäni hypoteeseista on Jaakkolan ja Ojansuun teoriat yleensä hylätty. Kettusen oletusta, että Karjalan nimi on länsisuomalainen siirrynnäinen, tukevat arkeologiset tosiseikat: länsisuomalaisen väestöaineksen ekspansio Laatokan rantamalle. Kielellisistä syistä hänen teoriansa on saanut osakseen vastustusta (TUNKELO, SOVIJÄRVI, RUOPPILA, NIRVI, RAVILA), ja lisäksi on muistettava, että ainakaan lounais-suomalainen appellat. *karjanen*, *karjalainen* 'paimen' ei ole tunnettu karjalaismurteissa (ellei kysymyksessä ole valmis henkilönnimi, mikä on vähemmän todennäköistä). Karstenin käsityksen puolesta puhuu voimakas varjagivaikutus Olhavan jokilaakson kulttuuriin: kurgaanit ja niiden esineistö 900—1000-luvulta, kihlakuntalaitos ja jonkin verran sanasto ja nimistö ym. Hänhän johti Karjalan nimen muinaisskand. *harjairaido*, nykyruots. *härad*-termistä, mutta ihmetyttää, että Pähkinäsaaren rauhankirjassa on silti käytetty suom. kihlakuntaa vastaavaa *gislagh*-termiä.

Vaikka käsitellystä materiaalista Karjalan nimen syntyyn vaikuttaneet tekijät eivät piirrykään esiin niin selvinä, että niiden avulla nimiongelmia olisi kiistattomasti ratkaistavissa, niin joitakin johtopäätöksiä voidaan tehdä. Karjalan nimi ei voi olla kantasuomalainen, sillä siitä ei ole merkkejä virossa, liivissä eikä vepsässä; vain vatalalaiset käyttävät naapureistaan inkerikoista *karjalais*-nimitystä. Merkille pantava on myös, että aunukselaisilla on itsestään ja kielestään oma nimensä (*livviköt*, *livvin* kieli).¹⁶⁵ Tästä päätellen Karjalan nimi on syntynyt myöhemmin, livviköjen erottua »kantakarjalaisesta» yhteisöstä, tai nimi — syntymäpaikkansa takia — ei päässyt leviämään Laatokan itärannikolle asti.

Karjalan nimeä eivät ole tunteneet vanhat kirjailijat. Krotonin piispa JORDANES ei mainitse sitä goottien kuninkaan Hermannarikin 300-luvun puolivälissä perustaman suuren valtakunnan kansojen joukossa, johon kuului myös suomensukuisia kansoja (Thiudos, Inaunxis, Vasinabroncas, Merens, Mordens).¹⁶⁶ Sitä ei ole arabialaisten kirjailijain teoksissa eikä Nestorin kronikassa (980), jossa muuten on tarkka luettelo

¹⁶³ Esim. MIKKOLA Oikea suomensuku (Hist. Aikausk. 1929 s. 84). — ARVI KORHONEN Vakkalaitos (1923). — K. VILKUNA Kihlakunta (Vir. 1951 s. 259). — JOHANSEN Zur Frage der russischen Lehnwörter im Estnischen (Ural-Altäische Jahrbücher 1961 s. 79—80).

¹⁶⁴ FMU I 122, 124.

¹⁶⁵ Ks. TUNKELO Inkeröismurteiston asemasta 6, 7 ja siinä mainittu kirjallisuus. — THOMSEN Den gotiske sproglasses indflytelse på den finske 10 ja Samlede Afhandling II 61.

¹⁶⁶ De origine actibusque Getarum (551). — MIKKOLA Suomen kansan alkua (Kalevalaseuran vuosikirja 22 s. 95—100).

Novgorodin lähikansoista (Litva, Zimigola, Letgola, Korš, Tšud', Veš, Merja, Tšeremis, Mordva, Zavolotškaja Tšud', Perm').¹⁶⁷ Sitä ei tunne ns. Laurentiuksen kronikka, ja ensi kerran (1143) sen mainitsee I Novgorodin kronikka. Ja koskapa »kylä nimen antaa», on nimen synnylle ollut vapaana vain linja varjagien maailma — (mahdollisesti) läntinen Suomi — Laatokan läntinen piiri ehkä Olhavanjoen suusta lähtien. Tästä selittyy, että nimi sukeltaa esiin ensi kerran skandinaavisissa saagoissa. Tästä näkökulmasta katsottuna on myös Karstenin ja Kettusen teorioilla tietty pohjansa.

Jos on osoitettavissa, että Karjalan nimi on ollut jo Ivar Vidfamnen retken aikoihin tai vaikkapa vähän myöhemminkin, että se on syntynyt ennen kuin länsisuomalainen asutusvirta saavutti Laatokan rannan 800-luvulla tai ennen kuin skandinaavinen *harja-raido* (oik. *gisalagh*) -laitos ennätti muovautua, jäivät syrjään Jaakkolan, Kettusen ja Karstenin teorit. Tästä syystä esim. saagojen tekstikriittinen tutkimus Karjalan nimen ikäämiseksi olisi tärkeää.

Teoreettisesti on mahdollista, että appellat. tai hn. *karja* (eri merkityksineen) olisi kehittynyt *-la-*johtimiseksi paikan (talon, kylän, pitäjän) nimeksi *Karjala* (vrt. *Korela*, Käkisalmen nimitys) ja edelleen asukkaannimeksi *karjalainen*. *Karjala* ja *karjalainen* olisivat myöhemmin laajentuneet maakunnan ja heimon nimiksi. Tätä kehitysprosessia luontevampi olisi kuitenkin ollut (esim. varjagien käyttämän) kantasuom. *karja* 'joukko, ihmisjoukko'-termin laventuminen koko heimon nimeksi. Kyseinen merkitys sisältyy sanan mahdollisesti germaaniseen tai balttilaiseen originaaliin, siitä on rudimentteja sekä murteissa että kansanrunoudessa (ks. ed.) ja se on muuallakin tunnettu nimeämisperuste.¹⁶⁸ *Karja*-termin rinnalle syntyi varhain tyypillinen *-lainen-*johtiminen asukkaannimitys *karjalainen*, josta *Karjala* on voinut lohjeta myöhemmin. Näin selittyisi tutkijain ihmettelemä *-la-*johdin maakunnan nimessä.¹⁶⁹ — Tämä nimi joutui novgorodilaisiin lähteisiin vasta sitten, kun nämä pääsivät kosketuksiin Laatokan länsirannan, esim. Käkisalmen seutujen, »karjalaisten» kanssa.

*

Mitään uusia ratkaisevia aineksia Karjalan nimen selvittämiseksi tuskin on enää löydettävissä: Karjalan nimen etymologia sisältyy edellä esitellyyn aineistoon. Niemiongelman ratkaiseminen on kuitenkin kuin »tieteellistä palapeliä», jossa arkeologiset, historialliset, kansatieteelliset, kielelliset ja onomastiset ainekset on saatava sopimaan toisiinsa saumattomasti. Siinä olisi koko »tutkijaryhmän» työmaa.

¹⁶⁷ FMU I 1. — Y. KOSKINEN Tiedot Suomen-suvun muinaisuudesta 129—130 (Helsinki 1862). — A. H. SNELLMAN (Virkkunen) Itämeren suomalaiset kansat itsenäisyytensä aikana 3—6, 45 (Helsinki 1894) ja Itämeren suomalaiset saksalaisen valloituksen aikana 1159—1229 (Helsinki 1907).

¹⁶⁸ Vrt. NISSILÄ Suomi-nimen ongelma (Vir. 1959 s. 295).

¹⁶⁹ Samalla tavoin on monin paikoin etenkin itäalueilla sukunimestä *Karjalainen* muovautunut talonnimi *Karjala* (NISSILÄ mt. Vir. 1954 s. 253).

Le nom de la Carélie

par VILJO NISSLÄ

Parmi les noms finlandais mentionnés dans les sources écrites, celui de la Carélie (*Karjala*) et des Caréliens (*Karjalaiset*) sont les plus anciens. On les trouve dans les anciennes sagas scandinaves (*Karjalabotn*, *Kirjalabotn*, *Kirjalaland*, *Kirjalar*, etc.), dans les chroniques de Novgorod (*Korela*), plus tard seulement dans les sources latines, basses-allemandes et suédoises (*Carelia*, *Karelen*, etc.), et pour la première fois sous une forme finnoise dans la préface du Nouveau Testament d'Agricola (1548: *Carialan maha*, *Carialaiset*). En outre, on les connaît par la poésie populaire finnoise, par les bylines, par l'ancienne littérature, par les dictionnaires finlandais (GANANDER, etc.), par les patois finnois (de même que le carélien oriental, le lude et les patois de l'Ingrie), mais non par les langues apparentées de près au finnois (excepté le vote).

Le vocalisme varié des correspondants du nom de la Carélie dans les langues étrangères est un problème pour soi. Toutes les variantes de ce nom ont bien les consonnes, plus fortement accentuées (*k*, *r* et *l*), mais les voyelles, moins nettement prononcées, varient: dans la première syllabe, on a *a*, *o*, *e*, *ae*, *y*, *i* et même le degré zéro. Dans la forme qu'a prise le nom à Novgorod, on peut constater le phénomène *a* > *o*, typique pour les patois du nord de la Russie (MIKKOLA, KALIMA), et, dans la deuxième syllabe, le *ja* (inaccentué) > *e* (accentué) est également possible (CHAKHMATOV, VASMER). Par contre, les formes *Kyrjala* (*Kirjala*) des sagas scandinaves sont peu claires. On a voulu les dériver d'une forme originaire **kurajal-* et rattacher les Caréliens aux Koures (TUNKELO, BIENSTEIN), mais ces théories n'ont pas gagné d'approbation. Il est toutefois probable que les formes *Carelia* du latin ecclésiastique, scand. *Karelen*, etc., avec un *e* accentué dans la deuxième syllabe, ont été adoptées par l'intermédiaire de Novgorod.

L'étymologie du nom de la Carélie a été et se trouve toujours à être l'un des problèmes centraux de l'onomastique finnoise. La plupart des chercheurs ont admis que, à l'origine, on avait le substantif *karja* ('bétail'), dont on a tiré les dérivés *karjanen*, *karjalainen*. Les Caréliens auraient donc reçu leur nom par la suite du fait qu'ils étaient des éleveurs de bétail nomades, et c'est le nom du peuple qui aurait été à l'origine du nom de la région qu'il habitait (HERKEPEUS, MOLLER, PORTHAN, GANANDER, SJÖGREN, von KNORRING,

REIN, SETÄLÄ, TOIVONEN; RÜHS, LEHRBERG, GRONHOLM, PICTET, DIEFENBACH, KUTORGA, KJELLIN, PÁPAN, ZSIRAI, VASMER, etc.). Par contre, cette théorie a été rejetée par von PARROT, KARSTEN, OJANSUU, JAAKKOLA, etc. Selon OJANSUU, la forme originaire du nom de la Carélie a été **Kariala*, que l'on peut rapprocher de l'adjectif *karea* (*karia*) et de l'ancien nom de personne finnois *Karo(i)*, 'raide, dur, courageux'. JAAKKOLA admettait la forme phonétique **Kariala* de cette étymologie, mais la faisait dériver du substantif *kari* 'rocher, écueil', de sorte que la Carélie aurait reçu son nom par suite de ses terrains escarpés et rocheux. Selon KARSTEN, l'étymon de ce nom est un substantif soit germanique soit ancien norrois **zarja-*, gothique *zarjis*, asuéd. *haer* 'troupe, groupe de personnes', d'où l'on a l'ancien norrois *harja-raido* (suéd. mod. *häräd* 'une des subdivisions administratives du pays'); les Caréliens auraient donc été les habitants d'une *harja* (> *karja*) de ce type (suéd. *inbyggarna i häräd*).

Il semble évident que le nom de la Carélie et des Caréliens se rattache de manière ou d'autre au substantif *karja*, 'bétail' et ses dérivés, qui sont connus dans tous les patois de la Finlande et toutes les langues apparentées de près au finnois. Il y a toutefois lieu de noter que, par endroits, *karja* a la signification 'troupeau, essaim, meute' et que l'on peut même noter l'amorce d'une évolution vers le sens 'foule de personnes'. Le mot se trouve aussi dans cette signification dans le poème estonien *Kalevipoeg*. On a proposé une étymologie finno-ougrienne, germanique et balte pour le mot *karja*.

Les noms estoniens du type *Karja* peuvent être étymologiquement rattachés aux noms du type *Karja*, *Karjanen* et *Karilainen* < *Karjalainen* de la Finlande du sud-ouest, qui se basent sur le substantif estonien *kari*, gén. *karja*, *karjane* ou *karjaline* 'berger', finnois du sud-ouest *kari* 'bétail', *karjane* ou *karilaine* < *karjalainen* 'berger'. Un autre groupe de noms désignant la Carélie et les Caréliens, qui a le même étymon et qui se rattache peut-être historiquement au groupe de la Finlande du sud-ouest, s'est formé dans les régions entourant le lac Ladoga et, à partir de là, s'est répandu loin dans différentes directions.

Selon LAURI KETTUNEN, le nom de la Carélie, *Karjala*, est d'origine occidentale et s'est répandu aux IXe et Xe siècles dans la région à l'ouest du lac Ladoga avec l'arrivée

des immigrants venus de la Finlande occidentale. Cette hypothèse est supportée par des trouvailles archéologiques (par ex. à Lapinlahti dans la commune de Sakkola), mais il y a lieu de remarquer d'autre part que les substantifs susmentionnés de la Finlande du sud-ouest ne sont pas connus dans les patois caréliens. L'opinion selon laquelle les Caréliens sont une tribu protofinnoise est plus répandue, et on a même avancé une théorie sur l'existence d'une Carélie antérieure à l'époque historique, qui aurait compris la région de Käkisalmi et de Kurkijoki (les archéologues, RUOPPILA) ou la vallée du fleuve Volkhof (NIRVI).

De toute façon, le courant d'immigration venu de la Finlande occidentale et l'expansion des Varègues (avec celle, plus tardive, de Novgorod), ont fortement contribué à la formation de la tribu des Caréliens. Par ex. la subdivision administrative de la Carélie est probablement d'origine varègue. En outre,

lorsque l'on considère l'origine du nom de la Carélie, il faut tenir compte, s'il est plus ancien que l'immigration venue de la Finlande occidentale, comme les faits cités dans les sagas le démontrent, et que l'apparition de la subdivision administrative de la Carélie, du substantif protofinnois *karja* 'troupe, foule de personnes' (NISSILÄ). Il aurait pu être créé selon le principe général exprimé par le proverbe finnois »C'est le village qui donne le nom et les gens qui le portent«, utilisé dans la création de noms, dans la région couverte par le monde des Varègues, (peut-être) la Finlande occidentale et le territoire à l'ouest du lac Ladoga (éventuellement depuis l'embouchure du fleuve Volkhof).

On n'a pas encore découvert une explication généralement acceptée et définitive pour le nom de la Carélie. Il est toutefois probable que l'on ne pourra plus trouver des matériaux fondamentalement nouveaux pouvant servir à l'étude étymologique de ce nom.